

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Юлія Черноус, Тетяна Синоверська

РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

Методичні рекомендації

Київ
2021

УДК 343.985:343.58
Ч755

Рекомендовано до друку рішенням науково-методичної ради Національної академії внутрішніх справ 21 жовтня 2021 року (протокол № 2)

Авторський колектив:

Чорноус Юлія Миколаївна – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Синоверська Тетяна Іванівна – доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»

Рецензенти:

Чаплинський Костянтин Олександрович – завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Мазурок Олег Ярославович – кандидат юридичних наук, начальник відділу методичного забезпечення розслідування кримінальних проступків Управління дізнання Національної поліції України

Ч755	Чорноус Ю. Розслідування жорстокого поводження з тваринами [Текст] : метод. рек. / Ю. Чорноус, Т. Синоверська. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 54 с. У методичних рекомендаціях запропоновано теоретично обґрунтований та практично апробований алгоритм дій слідчого, дізнавача, інших учасників кримінального провадження щодо розслідування жорстокого поводження з тваринами. Методичні рекомендації призначені для використання в практичній діяльності слідчих, дізнавачів, інспекторів-криміналістів Національної поліції України, у процесуальній діяльності прокурорів, суддів й адвокатів, а також для підготовки здобувачів вищої освіти в галузі права й системі підвищення кваліфікації поліцейських. УДК 343.985:343.58
------	--

© Чорноус Ю. М., Синоверська Т. І., 2021

© Національна академія внутрішніх справ, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами.....	6
2. Типові слідчі ситуації розслідування жорстокого поводження з тваринами та напрями їх вирішення	19
3. Взаємодія слідчого із правоохоронними органами та громадськими організаціями під час розслідування жорстокого поводження з тваринами.....	26
4. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами	30
5. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами.....	34
6. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на подальшому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами.....	41
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Невід'ємною ознакою демократичної, соціальної та правової держави є забезпечення прав і свобод людини. Ознакою цивілізованого суспільства є дотримання прав тварин як біологічних об'єктів. Тварини, згідно із законодавством України, мають право на гуманне ставлення до них і захист від жорстокого поводження.

Наша держава здійснює послідовні кроки щодо належного забезпечення захисту прав тварин. Зокрема, 2006 року було прийнято Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», 2013 року – ратифіковано Європейську конвенцію про захист домашніх тварин 1987 року, 2017 року – статтю 299 «Жорстоке поводження з тваринами» Кримінального кодексу (КК) України було викладено в новій, удосконаленій редакції.

Згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора, з 2017-го до 2020 року в Україні було зареєстровано 708 кримінальних проваджень за ст. 299 КК України, 554 провадження було закрито, тільки 154 з обвинувальним актом було передано до суду. Тобто, з огляду на ці дані, до суду передавали лише близько 20 % справ; тільки стосовно 58 осіб було винесено обвинувальний вирок суду.

Здійснені емпіричні дослідження засвідчили високий рівень латентності цього кримінального правопорушення. Значна кількість випадків жорстокого поводження з тваринами залишається поза увагою правоохоронців, чимало з них не вдається розслідувати й передати з обвинувальним актом до суду, а щодо деяких із них унаслідок неналежного доказування обставин кримінального правопорушення суд виносить виправдувальний вирок.

Суспільна небезпека кримінального правопорушення полягає в тому, що жорстокість щодо тварин нерідко є початком моральної деформації та злочинної діяльності особи, яка згодом спонукає до вчинення більш тяжких злочинів. Загрозливим є збільшення кількості випадків жорстокого поводження з тваринами, що вчинюють неповнолітні, поширення в мережі Інтернет відео, на яких знято знущання з тварин, а також активізація руху «догхантерів» («мисливців на собак») тощо.

Розслідування жорстокого поводження з тваринами зумовлює необхідність вирішити низку проблемних питань, а саме: виявлення всіх фактів протиправної діяльності; встановлення всіх співучасників учинення кримінального правопорушення; з'ясування способів і засобів вчинення кримінального правопорушення тощо. Ефективному виконанню завдань кримінального провадження перешкоджають недосконалість кримінального процесуального законодавства; недостатнє техніко-криміналістичне забезпечення правоохоронних органів; проблеми організації взаємодії з правоохоронними органами та громадськими організаціями; недоліки організації використання спеціальних знань тощо. Практичні працівники зазначили про необхідність удосконалення діяльності з розслідування жорстокого поводження з тваринами й розроблення необхідних криміналістичних рекомендацій.

У вітчизняній юридичній літературі не розроблено криміналістичну методику розслідування жорстокого поводження з тваринами та не сформований алгоритм розслідування вказаних кримінальних правопорушень. Нині постала потреба в комплексному висвітленні окресленої проблематики в контексті сучасних правових реалій та особливостей вчинення цього кримінального правопорушення. Окреслені обставини засвідчують актуальність підготовки запропонованих методичних рекомендацій, й авторський колектив сподівається використання запропонованої навчально-методичної праці у практичній правозастосовній діяльності.

1. Криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами

У більшості європейських країн необхідність гуманного ставлення до тварин не лише закріплена на державному рівні, а і є виявом моральних, етичних та правових засад поступу суспільства, рівня людської правосвідомості та правової культури. Для забезпечення добробуту тварин на міжнародному й національному рівнях було прийнято низку нормативно-правових актів, які регламентують правила поводження з тваринами, визначають діяння, за які особа нестиме адміністративну чи кримінальну відповідальність.

У нашій державі ст. 229 Кримінального кодексу України закріплює кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами. Також регулює правовідносини у сфері поводження з тваринами Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» 2006 року.

Попри наявність норм, які встановлюють відповідальність за вчинення діяння, передбаченого ст. 299 КК України, законодавство нашої держави у сфері захисту тварин від жорстокого поводження досі залишається недосконалим, потребує узгодження з положеннями міжнародних договорів.

Міжнародними договорами, що регламентують захист тварин від жорстокого поводження, є: Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 року, Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментів або в інших наукових цілях, 1986 року, Європейська конвенція про захист тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей (що утримуються на фермах), 1976 року, Директива 98/58/ЄС щодо захисту тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей, 1998 року та ін.

Розроблення алгоритму розслідування жорстокого поводження з тваринами неможливе без дослідження чи не найважливішого її елементу – криміналістичної характеристики, яка допоможе висвітлити сутність цього кримінального правопорушення.

Криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами становить собою систему всіх взаємоузгоджених між собою в причинно-наслідковому зв'язку елементів про подію кримінального правопорушення, аналіз та оцінка яких сприятиме швидкому та якісному розслідуванню діяння передбаченого ст. 299 ККУ. Проте в криміналістичній науці залишається до кінця не завершеним питання стосовно виокремлення складу елементів криміналістичної характеристики, які б найбільш повно відображали його криміналістично-значущі ознаки.

Розглядаючи криміналістичну характеристику жорстокого поводження з тваринами, слід виокремити такі основні елементи: предмет посягання; спосіб підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення; слідова картина, обстановка вчинення кримінального правопорушення; особа, яка вчинила кримінальне правопорушення; особа потерпілого.

Предмет посягання. Законодавче регулювання предмета посягання в криміналістичній характеристиці має важливе значення, оскільки саме він відображає суттєвість кримінального правопорушення. Загалом предметом кримінального правопорушення в науці кримінального права вважають будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення. З погляду криміналістики, відомості про особливості предмета детермінують дії злочинців з підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, які своєю чергою пов'язані з утворенням певних слідів – джерел доказів.

Таким чином, предмет посягання містить в собі інформацію про спосіб вчинення жорстокого поводження з тваринами, характеристику особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також іншу важливу інформацію, яка впливає як на процес розслідування кримінального правопорушення так і на відповідальність особи винного.

У разі вчинення жорстокого поводження з тваринами предметом посягання є тварина чи декілька тварин. З огляду на це, необхідно зазначити, що в криміналістиці предмет протиправного посягання є ширшим, зокрема і в контексті розглядуваного нами кримінального правопорушення. Ним можуть бути не лише речі матеріального світу, а й живі організми.

Предметом злочинного посягання, відповідно до коментаря до ст. 299 Кримінального кодексу України, є будь-які хребетні тварини, птахи й інші живі істоти, які мають кістковий хребет, головний та спинний мозок, кровоносну й нервову системи, незалежно від їхньої приналежності й того, де вони мешкають, з якою метою їх використовують. Закон однаково охороняє тварин, яких утримують у домашніх умовах, зоопарках, на фермах, тих, яких використовують у сільському господарстві, у цирках, і тих, які безпритульні чи перебувають у природному середовищі. Не мають кримінально-правового значення наявність чи відсутність у таких тварин господарів, їх перебування в стані природної свободи чи в неволі, господарське призначення, стан організму. Кримінальне правопорушення можуть вчиняти як стосовно тварин, які перебувають у власності винного, так і будь-яких інших (належних іншим власникам, безгосподарних, диких).

Якщо розглядати у відсотковому співвідношенні показники кількості кримінальних правопорушень, вчинених стосовно домашніх тварин і безпритульних, то переважає вчинення кримінального правопорушення щодо тварин, які знаходяться у власності.

Так, у більшості випадів жорстоке поводження було вчинено стосовно домашніх тварин, з них переважно – жорстокість застосовували до тварин, які перебували у власності інших осіб, а також до тварин, що перебували у власності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Лише в одиничних випадках жорстоке поводження було вчинено стосовно дикої тварини, яка перебувала в неволі. Жорстоке поводження з безпритульними тваринами було вчинено у біля 40 відсотків випадків.

Значний відсоток вчинення жорстокого поводження відносно власних домашніх тварин може пояснюватись безвідповідальним, байдужим ставленням до тварини особи, у власності якої вона перебуває, нехтуванням правилами та умовами утримання тварини, бажанням позбутися тварини. Причиною тому є відсутність виховання поваги до тварин, зокрема і домашніх, нерозуміння необхідності відповідального відношення до тварини, яку особа бере чи придбаває у власність, низький рівень правової свідомості та культури.

Розглянемо особливості вчинення кримінального правопорушення стосовно різних видів тварин – від найбільш поширеного – до найменш поширеного предмету посягання. Так, найчастіше предметом злочинного посягання є собаки (цуценята), коти (котенята), свійські тварини (корова, коза, кінь), в одному випадку – ведмедиця, яка перебувала в неволі. У переважній більшості випадків тварини були безпородними. У більш ніж 80% випадків унаслідок жорстокого поводження настала смерть тварини, у решті випадків – тварині було завдано тілесних ушкоджень.

Високий коефіцієнт смертності вказує на наявність у діях особи, яка вчинила прямого умислу на заподіяння тварині смерті, що може свідчити про підвищену суспільне небезпеку вказаного кримінального правопорушення. Оскільки як нами зазначалось раніше жорстоке поводження з тваринами в подальшому може потягнути за собою вчинення більш серйозних злочинів. А тому потребує підвищеної уваги правоохоронних органів у здійсненні профілактики вчинення більш серйозних кримінальних правопорушень.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення характеризує не тільки зовнішні об'єктивні прояви особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, але і її внутрішні психологічні особливості, зокрема які вплинули на безпосереднє здійснення нею протиправної діяльності. Залежно від вибору способу вчинення кримінального правопорушення можна чітко простежити, наскільки особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, бажала настання суспільно небезпечного наслідку, що свідчить про її прямий умисел на заподіяння шкоди.

Спосіб вчинення жорстокого поводження з тваринами охоплює підготовку, безпосереднє вчинення та приховування. Дослідження цих елементів необхідне для виявлення та оцінювання всіх обставин вчинення кримінального правопорушення.

Для визначення та характеристики способів вчинення жорстокого поводження з тваринами передусім необхідно апелювати до ст. 299 Кримінального кодексу України, у якій законодавець чітко визначає, що кримінальне правопорушення вчиняють умисно, це призводить до каліцтва чи загибелі тварини, може полягати в нацькуванні тварин одна на одну чи інших тварин, вчиненому з хуліганських чи корисливих мотивів, охоплює публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій.

У літературі жорстоке поводження тлумачать широко. У загальному значенні поняття «жорстокість» учені визначають як безжалісну, грубу поведінку, яка завдає фізичних і психічних страждань. Важливим є визначення жорстокості

як ознаки об'єктивної сторони складу злочину, яка є способом вчинення злочину. Саме цей підхід слід обирати за основу для з'ясування поняття жорстокості під час вчинення кримінального правопорушення за ст. 299 КК України.

Жорстокість – це прагнення заподіяти страждання людям або тваринам, яке полягає в діях, бездіяльності, словах, а також фантазіях відповідного змісту.

Тому під час з'ясування способу жорстокого поводження з тваринами слід зазначити, що кримінальне правопорушення можуть вчиняти як шляхом активної, так і пасивної жорстокості. При цьому: 1) активна жорстокість – це умисні дії, що полягають у намірі завдати тварині шкоди, яка спричиняє біль і страждання: 2) пасивна жорстокість (або бездіяльність) – шкода, якої завдають шляхом навмисного нехтування своїми обов'язками з догляду за тваринами, що спричиняє тривалі страждання тварини.

До активних способів жорстокого поводження з тваринами належать такі, які полягають у здійсненні тривалого фізичного впливу на тварину за допомогою різних методів, засобів, знарядь, які мають характер мордування чи катування, здійснюються з хуліганських, корисливих чи інших мотивів і спрямовані на завдання тварині травм, мучення, смерті. Для прикладу, це можуть бути: завдання тварині ударів, заподіяння фізичних ушкоджень, каліцтва (травматична ампутація частин тіла в різний спосіб), розчленування, розтин живої тварини, підпалювання шкіри, кінцівок, спалювання живцем, скидання з висоти, утоплення, закопування, інші способи, що підпадають під вияви садизму.

Способи пасивної жорстокості виявляються в злісному недотриманні особою (власником чи опікуном тварини) правил та умов утримання тварин, які можуть різнитися залежно від виду, породи та кількості тварин, що перебувають на утриманні в особи. До таких способів належать: систематичне позбавлення тварини їжі, води; виснаження тварини фізичною працею; залишення в небезпечних чи екстремальних умовах; нехтування необхідними правилами гігієни та догляду за твариною; утримання тварини в непридатних, антисанітарних приміщеннях, що не враховують вид, породу тварини; недотримання норм щодо можливої кількості утримання тварин у певному приміщенні; відсутність ветеринарного догляду. За пасивних способів жорстокого поводження з тваринами особа підлягатиме кримінальній відповідальності лише у випадку, якщо буде встановлено причиново-наслідковий зв'язок між бездіяльністю особи й наслідками у вигляді травм, хвороб чи смерті тварини.

Випадків неналежного догляду за твариною (тваринами), причиною яких стає смерть або ж каліцтво тварин, на практиці виникає чимало. Проте через недостатність доказової інформації такі провадження здебільшого закривають через неможливість доведення вини особи або відсутність у діяннях особи складу кримінального правопорушення.

Способи жорстокого поводження з тваринами можна класифікувати також залежно від знарядь, які було використано під час вчинення кримінального правопорушення. Зокрема, на підставі аналізу судової практики за період з 2015-го до 2020 року можна виокремити такі способи вчинення жорстокого поводження з тваринами: механічні, хімічні, термічні й змішані. Своєю чергою

механічні способи вчинення злочину можна поділити на такі підвиди: удушення (за допомогою рук, петлі, підручних знарядь, утоплення чи закопування заживо), завдання ударів (руками, ногами, тупими чи колото-ріжучими предметами), застосування мисливської чи пневматичної зброї, скидання з висоти, переїзд автомобільним транспортом.

Найпоширенішим способом жорстокого поводження з тваринами є завдання механічних ушкоджень шляхом нанесення тварині фізичних ушкоджень.

На підставі вивчення кримінальних проваджень встановлено, що у переважній більшості випадків смерть чи тілесні ушкодження тварині було завдано шляхом завдання ударів різноманітними знаряддями (із застосуванням дерев'яних чи металевих палиць, молотків чи інших тупих предметів, шляхом ударів тварин об різні поверхні та ін.).

Другим з-поміж найпоширеніших способів вчинення жорстокого поводження з тваринами є завдання механічних ушкоджень шляхом нанесення ударів колото-ріжучими предметами. Серед знарядь, які було використано для цього, були кухонні ножі, сокири, мачете, лопати, вили, ножиці тощо.

Ще одним способом вчинення жорстокого поводження з тваринами є завдання вогнепальних ушкоджень із застосуванням зброї.

До механічного способу жорстокого поводження з тваринами належить також асфіксія. Дослідження засвідчили, що як спосіб жорстокого поводження з тваринами асфіксію здійснювали трьома шляхами: перекриттям верхніх дихальних шляхів тварини руками, петлею чи за допомогою сторонніх предметів. Здебільшого асфіксію здійснювали шляхом задушення петлею, руками, через повішення тварини. В одному випадку причиною асфіксії у тварини стало удушення за допомогою сторонніх предметів. В окремих випадках загибель тварини настала внаслідок скидання її з висоти.

Крім цього, з огляду на конструкцію ст. 299 КК України, можна констатувати, що законодавець жорстоким поводженням вважає і нацьковування тварин одна на одну, тобто це дії, спрямовані на те, щоб примусити битися, кусатися, іншим способом змагатися тваринам між собою. На практиці такі дії називають «бої тварин» – форма жорстоких азартних ігор з використанням тварин (собачі, півнячі, перепелині бої тощо), під час яких тварини зазнають каліцтва або гинуть. У трьох випадках жорстоке поводження було вчинено за допомогою іншої тварини.

Ще один випадок – смерть тварині було завдано з використанням автомобільного транспорту. В одному з них – шляхом наїзду на тварину, а в іншому особа, яка вчинила кримінальне правопорушення прив'язала тварину до свого автомобіля та волочила за собою.

Залежно від знарядь, які було використано під час жорстокого поводження з тваринами, ми виокремлюємо хімічний спосіб, тобто отруєння різноманітними речовинами. Кількість кримінальних правопорушень, вчинених хімічним способом, є значно більшою, проте складнощі під час пошуку та виявлення осіб, причетних до його вчинення, призводять до закриття кримінальних проваджень.

Часто для отруєння бездомних тварин використовують такий лікарський препарат, як ізоніазид. Це лікарський засіб для лікування туберкульозу в людини. Ця речовина є високотоксичною для собак і кішок. Ізоніазид швидко всмоктується, переважно в тонкій кишці. Його максимальна концентрація в крові настає через 1–2 години після прийому, але рідкісними є випадки, коли перші ознаки отруєння собаки ізоніазидом виявляються тільки через 2–3 години. Основні симптоми отруєння собак ізоніазидом: сонливість і сплутаність свідомості виявляються через півгодини після прийому препарату; тварина починає втрачати координацію, підкошуються ноги, її заносить в різні сторони; рясне слиновиділення; блювота; піна з рота. За більш важкого отруєння собаки ізоніазидом можливі кома, судоми, пригнічення дихання. У разі отруєння собаки ізоніазидом судоми є тривалими, їх не вдається припинити протисудомними засобами.

Цей спосіб вчинення жорстокого поводження з тваринами можна віднести до таких, які вчиняють з особливою жорстокістю, оскільки отруєння тварини сильнодіючою речовиною завдає їй сильних страждань, вона фактично помирає в муках. Крім того, умисел особи в такому випадку спрямований не на одну, а на декілька тварин, чисельність яких в окремих випадках сягає понад 10 особин. Також це свідчить про те, що особа заздалегідь готувалася до вчинення кримінального правопорушення, здійснила покупку лікарського препарату чи отрути (наприклад миш'яку), спеціально пристосувала для цього знаряддя у вигляді отруйної їжі та обрала місце, де й розкидала її.

Слід виокремити також термічний спосіб вчинення кримінального правопорушення, який хоч є рідким, проте вирізняється завданням тварині сильного болю. До нього ми відносимо: вплив на тварину за допомогою вогню, електричного струму, гарячим паром, гарячою рідиною, окропом, розпеченим предметом тощо, що призводить до утворення на тілі тварини опіків, термічних ран.

До змішаних способів жорстокого поводження з тваринами можна віднести такі, у яких смерть чи тілесні ушкодження тварині було завдано шляхом комбінування окреслених вище способів. Зокрема, до них ми відносимо такі підвиди: завдання тілесних ушкоджень й подальше удушення тварини; завдання ударів тупими й колото-ріжучими знаряддями; завдання тілесних ушкоджень і подальше застосування вогнепальної зброї.

За кваліфікацією дій правопорушника можна виокремити такі способи вчинення жорстокого поводження з тваринами:

- прості – разові, вчинення діяння з використання одного виду (групи) знарядь і щодо однієї тварини;
- кваліфіковані – систематичні, вчинені з використанням різних засобів і знарядь щодо декількох тварин.

Переважну більшість кримінальних правопорушень, пов'язаних із жорстоким поводженням із тваринами, вчиняли одноразово, унаслідок раптово виниклого умислу, що може свідчити про вчинення такого діяння з метою помсти, у процесі конфлікту, який виник між родичами, співмешканцями, сусідами, через

бажання позбутися тварини, яка перебувала у власності особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Кваліфікований спосіб жорстокого поводження з тваринами передбачає, що його вчиняють з хуліганських чи корисливих мотивів, з метою задоволення своїх хворобливих нахилів, спостереження за муками тварини, для самовираження тощо.

Крім зазначених вище способів жорстокого поводження з тваринами, ми вважаємо за доцільне виокремити ще такий, як проведення хірургічних операцій у домашніх тварин, кіпірування хвоста чи вух, позбавлення голосу, видалення зубів чи пазурів, за винятком випадків, якщо проведення такої операції необхідне для збереження здоров'я тварини. У вітчизняному законодавстві кримінальної відповідальності за такі дії не передбачено, проте в більшості європейських країн особа несе відповідальність за незаконне проведення операцій у домашніх тварин. Відповідальність за такі дії може нести і лікар-ветеринар, якщо немає необхідних підстав для проведення операцій або якщо проведення такої операції призвело до завдання тварині страждань чи болю.

Стосовно способів приховування кримінального правопорушення, то на основі аналізу анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування ми виділяємо такі типові способи приховування жорстокого поводження з тваринами:

- видалення слідів злочину з одяжі, взуття, інших оточуючих предметів та обстановки місця події, їх маскуванню;
- приховання знарядь кримінального правопорушення;
- приховання трупа тварини шляхом його закопування, спалювання, розчленування на частини, тощо;
- повідомлення неправдивої або частково перекрученої інформації.

Зі способом вчинення кримінального правопорушення пов'язані застосовувані засоби й знаряддя.

Засоби вчинення кримінального правопорушення можна визначити як різноманітні речовини, предмети: хімічні (наприклад отрута); фізичні (електричний струм, радіація); біологічні (інфекції), – властивості яких використовує суб'єкт для створення сприятливих умов у процесі вчинення кримінального правопорушення.

Знаряддями чи засобами вчинення кримінального правопорушення не можуть бути власне предмети чи явища. Такими характеристиками ці предмети та явища наділяє суб'єкт кримінального правопорушення, використовуючи їх під час вчинення протиправного діяння.

Під час аналізу кримінальних проваджень встановлено, що типовими знаряддями вчинення жорстокого поводження з тваринами є:

- 1) тупі предмети, серед яких: дерев'яні чи металеві палиці, біти, молоток, металева труба, цегла чи каміння;
- 2) колото-ріжучі предмети, серед них: ножі, сокира, вили тощо;
- 3) дерево, асфальт, земля, підлога, стіна (кидали тварин на ці поверхні чи били об них тварину);
- 4) удари по тварині руками, ногами;

- 5) вогнепальна та холодна зброя, хімічні речовини;
- 6) мотузки, паски, ланцюги, до яких були прив'язані тварини.

Під час жорстокого поводження з тваринами як знаряддя кримінального правопорушення використовували й інших тварин. У трьох випадках особа використовувала інших тварин для реалізації свого злочинного наміру. Також судовій практиці відомі два випадки, коли жорстоке поводження з тваринами було вчинено із використанням автомобіля, в одному випадку – шляхом наїзду на тварину, а в іншому – тварину прив'язали до авто й волочили дорогою.

Обстановка вчинення кримінального правопорушення та слідова картина. Необхідність дослідження обстановки вчинення кримінального правопорушення та слідової картини під час розслідування жорстокого поводження з тваринами полягає в тому, що слідчому необхідно встановити зв'язок між вчиненим кримінальним правопорушенням, особою злочинця, обставинами, які передували вчиненню протиправного діяння та які склалися на момент вчинення жорстокого поводження з тваринами, а також слідами, які було знайдено під час огляду місця події.

На підставі аналізу даних практики обстановку вчинення жорстокого поводження з тваринами може бути охарактеризовано за такими критеріями:

1. Залежно від географічного розташування місця вчинення кримінального правопорушення: вчинення кримінального правопорушення в місті (у більшості випадків) і в сільській місцевості.

2. За місцем вчинення кримінального правопорушення: вчинене на відкритій місцевості (парки, двори, вулиці), вчинене на подвір'ї особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (огорожене подвір'я біля будинку, яке належить безпосередньо особі злочинця чи яке перебуває у власності інших осіб); чи інших осіб, вчинене в приміщенні (квартира, будинок, сходовий майданчик під'їзду, сарай).

3. За умовами вчинення кримінального правопорушення: раптово виниклий умисел на вчинення жорстокого поводження з тваринами; заплановані дії із жорстокого поводження з тваринами. Можна стверджувати, що жорстоке поводження з тваринами, яке вчиняють у більшості випадків на відкритій місцевості, переважно щодо безпритульних собак чи котів, є заздалегідь спланованим.

Причиною виникнення умислу щодо заподіяння шкоди тварині є здебільшого неприязні відносини із сусідами чи співмешканцями. Практично у половині випадків жорстоке поводження з тваринами було вчинено внаслідок конфліктів, сварок підозрюваного як із членами власної сім'ї, так і з іншими особами.

Залежно від характеру протиправних дій, під час жорстокого поводження з тваринами можуть залишатися різні сліди. Вони безпосередньо залежать від способів учинення протиправного діяння. Це можуть бути матеріальні, ідеальні й віртуальні (електронні) сліди.

Аналіз слідчої та судової практики засвідчив, що майже в кожному кримінальному провадженні знаходять відображення ідеальні сліди, які згодом трансформуються в показання свідків й очевидців, потерпілих і підозрюваних.

До матеріальних слідів можна віднести такі групи:

1. Залежно від способу вчинення кримінального правопорушення:

1) сліди механічного впливу на тварину, які своєю чергою можна поділити на такі підгрупи: а) рани, які утворюються під час контакту з тупими предметами, – це удари, гематоми, садна, синці, рани, вивихи, переломи; б) рани, які утворюються від дії гострих предметів, – рубані, різані, колоті, пиляні рани. Може спостерігатися часткова відсутність волосяного й шкірного покриву, відсутність частин тіла: очей, вух, лап, хвоста тощо; в) рани, які утворюються під час застосування вогнепальної зброї. Здебільшого це наявність на тілі характерних отворів від куль, осколків чи дроби; г) рани від скидання тварини з висоти чи дії на неї великої ваги – численні переломи, великі гематоми на тілі, черепно-мозкові травми, пошкодження внутрішніх органів, розтрощені частини тіла, тощо; д) рани, які заподіяні іншими тваринами, до яких можна віднести сліди зубів, рвані рани, відкушені частини тіла у тварин тощо; е) рани від удушення, а саме наявність странгуляційної борозни, крововиливи в м'які тканини шиї по ходу странгуляційної борозни й грудинно-ключично-соскового м'яза, садна та синці на передній і боковій поверхнях шиї з крововиливами в м'які тканини в разі удушення руками, крововиливи на шкірі, морді, шиї, грудній клітині тварини в разі удушення шляхом здавлювання;

2) сліди термічного чи електричного впливу на тварину, до яких, зокрема, належать: пухирі чи набряки на шкірі, опіки, відлущені ділянки шкіри, їх часточки, обвуглені частини тіла чи цілком обгоріле тіло тварини;

3) сліди хімічного впливу, до яких можна віднести біологічні залишки, такі як: піна з рота у тварини, блювотиння у випадку отруєння різними препаратами.

2. Залежно від знарядь і предметів, за допомогою яких було вчинено жорстоке поводження з тваринами:

1) тупі предмети – молотки, палиці, біти, кийки, каміння, цегла тощо;

2) гострі предмети – ножі, сокири, вила, мачете тощо;

3) засоби удушення – мотузки, паски, ланцюги, зокрема ті, до яких тварина була прикріплена, палиці, жмутки тканини, якщо асфіксія була спричинена сторонніми предметами;

4) засоби термічного впливу – паяльні лампи, сірники, залишки вогнища, електрошокери, кип'ятильники, праски, тощо;

5) хімічні речовини – флакони чи пляшечки від ліків, залишки порошків, лікарських препаратів чи інших речовин, залишки їжі.

Якщо кримінальне правопорушення було вчинено з використанням транспортного засобу, необхідно провести його огляд для виявлення слідів крові, інших біологічних залишків тварини. На такій тварині також відповідно будуть рани у вигляді слідів від волочіння, наїзду, відбитки протектора шин.

У кожному конкретному випадку враховуючи характери ушкоджень на тілі тварини, слідчий доходить висновку, за допомогою яких знарядь чи засобів було

вчинено кримінальне правопорушення, зужує пошук таких предметів для подальшого використання їх як доказів у кримінальному провадженні. Крім того, пошук знарядь вчинення кримінального правопорушення має важливе значення, оскільки на поверхні цих предметів, а також на тілі й одязі підозрюваного можуть бути виявлені сліди крові, шматочки шкірного покриву, клаптики шерсті тварин.

Сліди біологічного походження, такі як кров, мозковий вміст, жмутки шерсті, можуть бути виявлені як на знаряддях учинення кримінального правопорушення, на предметах упаковки, куди тварину поміщали для приховування слідів жорстокого поводження (наприклад, мішках, поліетиленових пакетах); предметах навколишнього середовища, знаряддях і пристосуваннях, які використовували для розрізання та інших маніпуляцій, якщо її м'ясо планували вживати в їжу, тощо.

Також до слідів кримінального правопорушення належать труп, частини трупа, шкіра тварини або пір'я, окремі частинки шерсті, волосся.

Часто на місці події залишаються і традиційні криміналістичні сліди. До них можна віднести сліди ніг, рук, які залишаються на знаряддях кримінального правопорушення, тілі тварини тощо, пошук і вилучення їх може допомогти в ідентифікації особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Поняття «електронні» чи «віртуальні» сліди науковці пропонують тлумачити по-різному. Електронними слідами вчинення жорстокого поводження з тваринами є веб-сайти, профілі соціальних мереж, на яких було відображено факт вчинення жорстокого поводження з тваринами; фото чи відеозаписи протиправних дій, персональні комп'ютери, планшети, мобільні телефони, фотокамери, на яких було зафіксовано факт вчинення жорстокого поводження з тваринами, та відповідно їх носії інформації (карти пам'яті, жорсткий диск тощо).

Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення. Слід враховувати, що спосіб характеризує особу, що вчинила кримінальне правопорушення, як і певні характеристики особи злочинця, можуть пояснювати причину вибору нею певного способу вчинення кримінального правопорушення.

Часто жорстоке поводження з тваринами відбувається в умовах неочевидності, і складним завданням є встановлення та розшук особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Джерелом інформації в цьому разі буде обстановка місця події, а також сліди, які залишила на місці події особа. Отримані відомості сприятимуть своєчасному та правильному проведенню заходів, спрямованих на пошук осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, висунення версій, а також нададуть можливість визначитися з послідовністю і тактикою проведення слідчих (розшукових) дій.

Індивідуальні особливості та якості, притаманні конкретній особистості, втілюються в її вчинках і діях, зокрема протиправних. На вибір протиправної поведінки в разі жорстокого поводження з тваринами впливають умови життя, соціальний і сімейний стан, вік, освіта, працевлаштування, судимість, наявність алкогольної або наркотичної залежності.

Джерелом інформації про особу, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами, можуть бути: характеристики, отримані за місцем навчання, роботи

або проживання; якщо особа була раніше засуджена – характеристика з місць відбування покарання; довідки, отримані з медичних установ – районних поліклінік, наркологічних або психіатричних диспансерів, туберкульозних лікарень; запити в інформаційні центри про наявність раніше вчинених кримінальних правопорушень.

У випадку вчинення жорстокого поводження з тваринами найбільший інтерес становить така сукупність ознак, що характеризує особу, яка вчинила кримінальне правопорушення:

- 1) соціально-демографічні ознаки: стать, вік, освіта, сімейний стан;
- 2) побутові ознаки: рід занять, поведінка за місцем роботи, навчання, за місцем проживання;
- 3) морально-психологічні ознаки: уживання алкогольних напоїв і наркотичних засобів, вияв агресії;
- 4) соціально-правові ознаки: судимість, раніше вчинені адміністративні правопорушення та злочини.

На підставі аналізу кримінальних проваджень особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, можна охарактеризувати так.

По-перше, переважну більшість кримінальних правопорушень проти тварин вчиняли чоловіки, лише в одиничні випадки – жінки. Такі дані зумовлені тим, що жінки є чутливішими й милосерднішими. У окремих випадках кримінальне правопорушення було вчинено за співучастю жінкою та чоловіком.

Аналіз практики засвідчив, що в більшості випадків жорстоке поводження з тваринами вчиняли особи, які мають середню освіту. Вищу ж освіту мали лише біля 10 % осіб. У п'яти випадках кримінальне правопорушення вчинили особи, які вийшли на пенсію.

Однак вважаємо, що кількість осіб з вищою освітою, які вчинили жорстоке поводження з тваринами, насправді більша, проте таким особам вдалося приховати кримінальне правопорушення чи уникнути кримінальної відповідальності. Адже такі суб'єкти мають сплановану поведінку, уміння уникати відповідальності. Можливими є варіанти підкупу чи тиску на потерпілих, свідків, очевидців події.

У формуванні особистості велику роль відіграє сім'я. На основі проведеного нами аналізу судової практики можна стверджувати, що наявність сім'ї та малолітніх чи неповнолітніх дітей також значним чином впливає на кількість та характер вчинення жорстокого поводження з тваринами. Так, більшість осіб на час вчинення кримінального правопорушення не перебували в шлюбі і не мали дітей. Особи, які мають сім'ю та неповнолітніх дітей, вчинюють жорстоке поводження з тваринами в одиничних випадках.

За критерієм працевлаштування осіб, які вчинили жорстоке поводження з тваринами, можна підсумувати, що більшість підозрюваних не мало офіційного місця роботи.

Отже, більшість осіб, які вчинили жорстоке поводження з тваринами, становлять непрацевлаштовані особи. Це може бути пов'язане із тим, що через відсутність місця роботи, а як наслідок і низький рівень життя, у особи виникають

антиморальні, протиправні прояви, які в кінцевому результаті сприяють вчиненню кримінальних правопорушень.

Ще однією поширеною характеристикою особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, є вчинення його в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Стан сп'яніння, починаючи з легкого ступеня, реально впливає на психічну діяльність суб'єкта, відзначається зниження здатності критичного ставлення до своєї поведінки, якості інтелектуальних операцій, та можливостей особи керувати та усвідомлювати свої дії, загострюються негативні сторони характеру особи. Фізіологічною основою вказаного процесу є отруєння організму алкогольними речовинами, та як наслідок інтоксикація центральної нервової системи, що може призвести до такого паталогічного стану як «біла гарячка», яка може супроводжуватись слуховими чи зоровими галюцинаціями, раптовими нападами агресії, страху, збудження. Перебуваючи в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, особа спотворено сприймає навколишню обстановку. Психіка в цей момент знаходиться в збудженому стані, від чого відбувається зниження самоконтролю, а дії такої особи відносно тварини можуть бути агресивними і часто необґрунтовано жорстокими. Отже, у третині випадків жорстоке поводження щодо тварин було вчинено у стані алкогольного сп'яніння.

На характер вчиненого правопорушення також впливає наявність в особи судимості. Вона засвідчує підвищену небезпеку особи, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами, оскільки застосовані щодо неї заходи кримінального покарання з метою виправлення не дали належного результату.

У третині випадків кримінальне правопорушення вчинили особи, які раніше мали судимість, з них третина – на момент вчинення кримінального правопорушення мали незняту чи непогашену судимість. Переважно таких осіб раніше притягали до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення: проти власності (крадіжки, грабежі, розбої); проти життя та здоров'я особи (вбивство, тілесні ушкодження, побої та мордування, погрозу вбивством); у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів); проти громадського порядку й моральності (хуліганство, жорстоке поводження з тваринами); проти громадської безпеки (незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами) та ін. Вчинення жорстокого поводження з тваринами в окремих випадках може поєднуватись із реалізацією іншої злочинної діяльності (наприклад вбивство тварини з метою крадіжки, розбою, грабежу, розповсюдження порно матеріалів, в тому числі із використанням тварин тощо).

Таким чином, особи, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення становлять категорію осіб, які схильні вчиняти жорстоке поводження з тваринами, і як свідчать дані судової практики, злочини, за які вони були притягнуті раніше не обмежуються якоюсь конкретною групою.

Характеризуючи особу, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами, як елементу криміналістичної характеристики варто також звернути увагу на дослідження зв'язку між особою, яка вчинила кримінальне правопорушення та предметом посягання, оскільки це певною мірою допоможе з'ясувати причини та мотиви вчинення особою жорстокого поводження з тваринами.

На основі аналізу кримінальних проваджень та даних судової практики за характером зв'язку «предмет посягання—особа, яка вчинила кримінальне правопорушення» слід виділити:

- прямий зв'язок (власник тварини);
- непрямий зв'язок (тварина знаходиться у власності осіб, які є близькими чи знайомими правопорушника);
- зв'язок відсутній (безпритульні тварини).

Отже, особи, які вчинили жорстоке поводження з тваринами, становлять серйозну небезпеку для суспільства. Практика засвідчує, що жорстокість у ставленні до тварин сигналізує про наявність психологічних або психічних проблем у людини, а також проблем у сфері морального розвитку й виховання.

Особа потерпілого. На початковому етапі розслідування кримінального правопорушення доволі часто саме потерпіла особа є одним з основних джерел отримання інформації, використання якої сприяє швидкому його розкриттю.

Процесуальний статус потерпілого визначений у Кримінальному процесуальному кодексі України, й згідно зі ст. 55 КПК України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

У випадку розслідування жорстокого поводження з тваринами, з огляду на специфіку розглядуваного кримінального правопорушення, не завжди буде наявна особа потерпілого.

Згідно з результатами анкетування, проведеного серед слідчих органів Національної поліції України, у 40% випадків кримінальне провадження було відкрито за заявою потерпілого.

Поширеними є випадки вчинення жорстокого поводження з тваринами на підґрунті соціально-побутових конфліктів, неприязних відносин чи з метою помсти. Особа потерпілого в більшості випадків знайома з особою злочинця. Потерпілими у вчиненні жорстокого поводження з тваринами були сусіди підозрюваного (обвинуваченого), а також родичі, знайомі підозрюваного (обвинуваченого). В окремих випадках – незнайомці. Встановлення цього зв'язку допоможе сформулювати слідчому уявлення про можливі мотиви вчинення жорстокого поводження з тваринами, охарактеризувати особу підозрюваного.

2. Типові слідчі ситуації розслідування жорстокого поводження з тваринами та напрями їх вирішення

Найскладнішим для слідчого, на нашу думку, є початковий етап розслідування кримінального правопорушення, оскільки йому необхідно оцінити ситуацію, що склалася в умовах недостатності кримінально значущої інформації та дефіциту часу. У цьому випадку слідчому необхідно керуватися наявною слідовою картиною кримінального правопорушення, показаннями потерпілих, свідків, на їх підставі здійснити аналіз слідчої ситуації, що склалася.

Процес розслідування кримінальних правопорушень має ситуаційний характер, тому алгоритм дій слідчого залежить від ситуації, що склалася. Залежно від типовості слідчої ситуації, що неодноразово складалася в практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, слідчий має реальну можливість скористатися криміналістичними рекомендаціями, спрямованими на її вирішення. Від слідчої ситуації, що склалася в певному конкретному випадку, залежить алгоритм дій слідчого під час розслідування жорстокого поводження з тваринами.

На підставі аналізу практичних даних під час розслідування жорстокого поводження з тваринами можна виокремити різноманітні групи слідчих ситуацій.

Зокрема, до ситуацій, що характеризують місце вчинення жорстокого поводження з тваринами, належать такі: 1) кримінальне правопорушення вчинено в приміщенні за місцем проживання підозрюваного, потерпілого; 2) жорстоке поводження з твариною вчинено на відкритій місцевості чи в громадському місці.

Такий поділ слідчих ситуацій необхідний для того, щоб слідчий після прийняття заяви чи повідомлення про вчинення жорстокого поводження з тваринами мав уявлення про те, які слідчі (розшукові) дії необхідно провести передусім, систему техніко-криміналістичних заходів і засобів, застосування яких буде залежати від характеристик місцевості, приміщення, де було вчинено кримінальне правопорушення.

Залежно від того, чи визнає особа свою вину у вчиненні жорстокого поводження з тваринами, можуть виникати такі слідчі ситуації: 1) особа затримана на місці події та повністю визнає свою вину, готова співпрацювати зі слідством; 2) особа затримана на місці події, вину визнає лише частково, вказуючи на те, що в неї були вимушені підстави вчинити протиправні дії; 3) підозрюваний цілком заперечує факт вчинення ним жорстокого поводження з тваринами.

Виокремлення слідчих ситуацій залежно від визнання винуватості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, необхідне для обрання тактики слідчого для доказування причетності особи до вчиненого жорстокого поводження з тваринами. У випадках, коли особа цілком визнає свою вину, співпрацює з органами досудового розслідування, повідомляє про всі обставини події, слідчому необхідно перевірити достовірність отриманої від підозрюваного (обвинуваченого) інформації.

Також слід запропонувати поділ залежно від джерела, з якого стало відомо про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України: 1) заява надійшла від потерпілого, який є власником тварини, особа злочинця йому добре відома; 2) заява про вчинення жорстокого поводження з тваринами надійшла від особи, яка була очевидцем вчинення кримінального правопорушення, вона знайома або може впізнати особу злочинця; 3) факт вчинення кримінального правопорушення виявлений випадковими перехожими, членами зоозахисних організацій чи засобами масової інформації, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, невідома.

Залежно від часу надходження заяви про вчинення кримінального правопорушення: 1) повідомлення про вчинення жорстокого поводження з тваринами надійшло під час або ж одразу після його вчинення; 2) від моменту вчинення кримінального правопорушення та надходження заяви минув певний проміжок часу.

Класифікація слідчих ситуацій залежно від дати надходження заяви про вчинення жорстокого поводження з тваринами дасть слідчому уявлення про черговість проведення слідчих (розшукових) дій. Якщо інформація про вчинення жорстокого поводження з тваринами надійшла під час або ж одразу після його вчинення, слідчий має провести низку невідкладних слідчих (розшукових) дій, зокрема огляд місця події.

За кількістю осіб, які вчинили жорстоке поводження з тваринами: кримінальне правопорушення було вчинено одноособово; кримінальне правопорушення вчинили декілька осіб у співучасті. У цій ситуації слідчому необхідно визначити характер дій кожного з учасників жорстокого поводження з тваринами, їх мотиви й мету для подальшого визначення ступеня вини кожного з них.

Проаналізувавши дані анкетування слідчих, виокремлено такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами:

1) затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення на місці жорстокого поводження з тваринами, наявні сліди події;

2) виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, наявна інформація про особу ймовірного підозрюваного;

3) виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, інформації про особу ймовірного підозрюваного немає, проте є очевидці;

4) інформація про факти жорстокого поводження з тваринами надійшла від громадян чи громадських організацій;

5) виявлено факт вчинення жорстокого поводження з тваринами у фото-, відеозаписах у мережі Інтернет.

Найсприятливішою для слідчого є ситуація, у якій особа, що вчинила кримінальне правопорушення, затримана безпосередньо на місці події, наявні очевидці кримінального правопорушення та виявлено слідову інформацію. Така слідча ситуація містить достатньо інформації для забезпечення виконання завдань кримінального судочинства.

Здебільшого це ситуації, коли особа вчинила жорстоке поводження з власною твариною чи твариною свого родича, сусіда, знайомого. За таких ситуацій особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, визнає свою вину, співпрацює з органами досудового розслідування. Часто в таких ситуаціях укладають угоду про визнання вини між підозрюваним (обвинуваченим) і прокурором, угоду про примирення між підозрюваним (обвинуваченим) та потерпілим.

Таким чином, у випадках, коли факт вчинення жорстокого поводження з тваринами, а також особу винного встановлено, є очевидці кримінального правопорушення та виявлено всі сліди, слідчому необхідно невідкладно провести низку таких дій: 1) огляд місця події та знарядь вчинення кримінального правопорушення з метою встановлення обставин і механізму вчинення кримінального правопорушення; 2) огляд тварини чи її трупа з метою попереднього встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень та (чи) причини смерті; 3) допит потерпілого (за наявності); 4) допит підозрюваного; 5) встановлення та допит очевидців, свідків про відомі їм обставини вчинення кримінального правопорушення; 6) призначення необхідних експертних досліджень.

Друга слідча ситуація, у якій особа, що вчинила кримінальне правопорушення, зникла з місця події, проте на підставі показань свідків чи потерпілого її вдалося одразу встановити, теж можна вважати сприятливими обставинами. Такі ситуації виникають у випадках, коли власник тварини, яка стала предметом кримінального правопорушення, чи очевидці знайомі з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення. У цій ситуації слідчому необхідно насамперед ужити заходів для затримання підозрюваного з метою недопущення знищення чи приховування ним слідів вчинення жорстокого поводження з тваринами.

За окреслених обставин алгоритм першочергових дій слідчого такий: 1) проведення допиту потерпілого та (чи) свідків стосовно обставин вчинення кримінального правопорушення й особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 2) організація розшуку підозрюваного з подальшим його затриманням; 3) огляд місця події та знарядь вчинення кримінального правопорушення; 4) огляд тварини чи її трупа з метою попереднього встановлення ступеня тяжкості ушкоджень та (чи) причин смерті; 5) вилучення виявлених на місці вчинення кримінального правопорушення предметів і слідів; 6) у разі встановлення особи, щодо якої є підстави вважати, що саме вона вчинила кримінальне правопорушення, затримання і проведення обшуку останньої на наявність у неї знарядь вчинення жорстокого поводження з тваринами та проведення освідування підозрюваного з метою пошуку на його тілі слідів вчинення кримінального правопорушення; 7) допит підозрюваного; 8) призначення експертиз.

Часто особа, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами й зникла з місця події, намагатиметься приховати сліди та знаряддя вчинення кримінального правопорушення, або ж заперечуватиме свою причетність до його вчинення, чи

викладе власну версію події. Слідчому необхідно в такому разі вжити всіх необхідних заходів щодо швидкого пошуку й виявлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Якщо потерпілий чи свідки вказують на конкретну особу, слідчий дає доручення працівникам оперативних підрозділів у якомога стисліші строки встановити місцезнаходження винного й забезпечити затримання та доставлення його до відділу поліції для проведення необхідних слідчих (розшукових) дій. Імовірними місцеперебуванням особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у такій слідчій ситуації може бути місце проживання чи місце проживання родичів, знайомих, місце навчання, роботи. Версії щодо можливого місцеперебування необхідно висувати залежно від часу надходження заяви про вчинення жорстокого поводження з тваринами й моменту вчинення протиправного діяння, а також інших обставин.

У разі виникнення слідчої ситуації, у якій було виявлено труп або живу тварину з явними ознаками насильства, є очевидці, що бачили правопорушника, але особа його невідома, першочерговими заходами будуть дії, пов'язані із встановленням особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Часто такі ситуації виникають тоді, коли жорстоке поводження з твариною було вчинено в громадському місці, наприклад, у парках, на дитячих майданчиках, у дворах будинків, де є чимало очевидців. Мотивом вчинення такого кримінального правопорушення є хуліганські спонування, перебування особи правопорушника в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

У цій ситуації першочерговими діями будуть: 1) огляд місця події, знарядь кримінального правопорушення та інших об'єктів, що були залишені з метою виявлення даних, які допоможуть ідентифікувати особу, що вчинила кримінальне правопорушення; 2) огляд тварини чи її трупа й подальше призначення судово-ветеринарної експертизи для встановлення причини смерті або механізму та ступеня ушкоджень на тілі тварини; 3) встановлення очевидців і детальний допит свідків про обставини вчинення кримінального правопорушення та з'ясування ознак зовнішності винної особи; 4) ужиття заходів щодо пошуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 5) у разі виявлення особи, відомості про яку свідчать про можливість її причетності до вчиненого кримінального правопорушення, – проведення впізнання.

Слідчому необхідно спрямувати зусилля на встановлення очевидців вчинення жорстокого поводження з тваринами; забезпечити виявлення осіб, що мають відомості, які характеризують особу можливого підозрюваного; у разі наявності інформації про особу, щодо якої є дані про її причетність до події, встановити її місцеперебування з подальшим проведенням всіх необхідних слідчих (розшукових) дій.

У разі браку такої інформації слідчому необхідно без зволікань провести детальний допит потерпілих, свідків стосовно характерних ознак зовнішності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, скласти фотопортрет для подальшого надання доручень працівникам оперативних підрозділів щодо застосування заходів із розшуку такої особи.

Під час допитів слідчий передусім має встановити, чи не запам'ятав потерпілий або інші очевидці події будь-які ознаки зовнішності правопорушника, його особливі прикмети. Подальші дії слідчого залежать від змісту показань потерпілого та свідків. Під час розшуку винної особи важливою також буде інформація про можливі ушкодження, які отримала така особа в процесі вчинення жорстокого поводження з тваринами. Джерелами отримання цієї інформації можуть бути відомості, отримані внаслідок проведення огляду місця події, допиту потерпілих, свідків, дані судово-ветеринарної експертизи. У випадках, коли тварина чинила опір і завдала підозрюваному ушкоджень у вигляді укусів, подряпин тощо, такі сліди допоможуть ідентифікувати винного. Крім того, одним із сучасних джерел пошуку інформації, зокрема у випадках жорстокого поводження з тваринами, є мережа Інтернет, яка стає дедалі популярнішою серед осіб, які вчиняють жорстоке поводження з тваринами, викладаючи власні відео на різноманітні сайти.

Четверта слідча ситуація, у якій виявлено тварину чи її труп з ознаками насильницької смерті, особа, що вчинила кримінальне правопорушення, невідома, очевидців немає, є найскладнішою в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами. Така ситуація складається тоді, коли труп тварини виявили члени зоозахисних організацій чи перехожі. У випадку виникнення такої слідчої ситуації необхідно ретельно оглянути місце виявлення трупів тварин і прилеглу до нього територію для виявлення слідів та знарядь вчинення кримінального правопорушення, а також інших предметів, які можуть вивести розслідування на особу, яка вчинила діяння, передбачене ст. 299 КК України; провести огляд трупів тварин, призначити судово-ветеринарну експертизу, ужити всіх необхідних заходів для пошуку особи, що вчинила це кримінальне правопорушення.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами джерелами отримання інформації про невідому особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, можуть бути: будь-які сліди, що були виявлені під час огляду місця події; безпосередньо тварина чи її труп з усіма наявними на її тілі слідами; відомості, отримані під час проведення допитів свідків, потерпілих; дані судово-ветеринарних й інших експертиз; інші джерела (відомості, отримані з камер відеоспостереження, тощо).

Важливим джерелом інформації про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, є обстановка місця його вчинення. Саме тому необхідно здійснити пошук, виявлення та фіксацію якомога більшої кількості слідів, які можуть містити інформацію про особу, що вчинила жорстоке поводження з тваринами (сліди рук, ніг, крові тощо), а також огляд тварини чи її трупа, на яких можуть залишитися сліди винного (наприклад, якщо тварина чинила опір – кусала чи дряпала особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, на її тілі, пащі, кігтях могли залишитися сліди крові, шкіри тощо).

У разі відсутності очевидців вчинення жорстокого поводження з тваринами, доцільним буде подання доручень працівникам оперативних підрозділів на встановлення наявності на місці події чи поблизу нього відеокамер. У разі

позитивного результату слідчому необхідно отримати дозвіл на тимчасовий доступ до речей і документів. Вилучені відеоматеріали підлягають негайному огляду й за потреби – вилученню та визнанню речовим доказом у кримінальному провадженні. На таких відеозаписах може бути зафіксовано подію кримінального правопорушення та механізм його вчинення, встановлено осіб з підозрілою поведінкою та осіб, які могли бути очевидцями вчинення жорстокого поводження з тваринами.

Після отримання інформації про особу, що вчинила кримінальне правопорушення, слідчому необхідно її проаналізувати та систематизувати залежно від джерела, перевірити на достовірність і висунути версії щодо підозрюваної особи.

У процесі пошуку відомостей про невідому особу, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами, слідчий може звертатися за допомогою до засобів масової інформації. Такі дії вчиняють здебільшого в разі виявлення масової загибелі тварин (наприклад, унаслідок отруєння собак, котів). Оголошення, розміщене через друковані чи телевізійні засоби масової інформації, повинно спонукати осіб, які можуть володіти певною інформацією стосовно цього кримінального правопорушення чи особи, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами, надати допомогу органам досудового розслідування у встановленні всіх обставин справи, пошуку й ідентифікації винної особи.

Ще одним джерелом отримання інформації про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, можуть бути зоозахисні організації та об'єднання громадян. Часто вони і є ініціаторами відкриття кримінальних проваджень за фактами жорстокого поводження з тваринами, у зв'язку зі своєю діяльністю можуть надати допомогу в проведенні досудового розслідування та пошуку винних осіб.

Популярність серед осіб, які вчиняють жорстоке поводження з тваринами, мережі Інтернет стає причиною появи нових способів вчинення діянь, передбачених ст. 299 КК України, із подальшим їх розповсюдженням у глобальній мережі Інтернет. Викладаючи відео жорстокого поводження з тваринами на різноманітні сайти, особа не лише публічно демонструє свої протиправні дії, а й поширює серед людей жорстоке та зневажливе ставлення до тварин, яке впливає на психіку, передусім неповнолітніх і малолітніх, що є частими відвідувачами таких сайтів, фактично пропагує та закликає до вчинення жорстокого поводження з тваринами. Це призвело до появи ще однієї слідчої ситуації, за якої факт вчинення жорстокого поводження з тваринами встановлено на відео, яке було оприлюднено в мережі Інтернет, проте ні тварини, яка зазнала жорстокого поводження, ні особи злочинця не встановлено.

Наявність такої слідчої ситуації ускладнює процес розслідування жорстокого поводження з тваринами, оскільки в цьому випадку немає традиційної для криміналістичної науки слідової картини кримінального правопорушення. Для ефективного розслідування жорстокого поводження з тваринами необхідно виявити й використати електронні (віртуальні) сліди кримінального правопорушення.

Факт поширення в мережі Інтернет матеріалів жорстокого поводження з тваринами й відкриття на цій підставі кримінального провадження може бути здійснений за повідомленням особи, яка виявила такі фото чи відеозапис, за заявою зоозахисної організації або об'єднання, ЗМІ чи слідчим за власною ініціативою. Першочерговою слідчою (розшуковою) дією, яку здійснює слідчий в разі отримання повідомлення такого характеру, є слідчий огляд вебсайту в порядку, передбаченому ст. 237 КПК України, на предмет наявності чи відсутності факту вчинення кримінального правопорушення.

Під час дослідження відеозапису жорстокого поводження з тваринами, яке заходиться в мережі Інтернет, можливо також встановити: 1) обставини вчинення кримінального правопорушення; 2) відомості про предмет посягання, а саме вид, породу, масть тварини, характер ушкоджень, які було заподіяно тварині; 3) дані стосовно особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 4) інші відомості, що мають доказове значення для розслідування жорстокого поводження з тваринами. Для прикладу, це може бути встановлення місця вчинення кримінального правопорушення, якщо з наявних на відео об'єктах, предметах тощо є можливість впізнати місцевість (наприклад, громадське місце, парк). Або ж на відео присутні інші особи, які могли бути співучасниками чи очевидцями вчинення жорстокого поводження з тваринами.

Отже, у кожному конкретному випадку слідча ситуація має індивідуальний характер, оскільки залежить від обставин, які склалися в певних умовах вчинення кримінального правопорушення, надалі може змінюватися залежно від появи нової доказової інформації, що має значення для кримінального провадження. Оцінка слідчої ситуації на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами й висунення на її підставі слідчих версій дозволить слідчому обрати оптимальний варіант методики розслідування.

3. Взаємодія слідчого з правоохоронними органами та громадськими організаціями під час розслідування жорстокого поводження з тваринами

Важливою умовою швидкого та якісного розслідування і запобігання кримінальним правопорушенням є ефективна організація взаємодії слідчих з оперативними підрозділами й іншими органами, установами, організаціями.

Слідчий у процесі досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами найчастіше взаємодіє з: оперативними підрозділами, дільничним офіцером поліції, працівниками Департаменту кіберполіції Національної поліції України, органами державної влади й місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, зоозахисними організаціями, засобами масової інформації.

Одним із перших суб'єктів процесуальної форми взаємодії, з яким слідчий тісно співпрацює в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами, є працівники оперативних підрозділів Національної поліції України.

Взаємодія слідчого й оперативних підрозділів регламентована низкою відомчих нормативно-правових актів, серед яких Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідування, затверджена наказом МВС України від 7 липня 2017 року № 575.

Однією з важливих процесуальних форм взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів під час розслідування жорстокого поводження з тваринами є утворення і діяльність слідчо-оперативної групи.

Оперативні працівники, які були включені до складу слідчо-оперативної групи під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, за дорученням слідчого можуть проводити такі першочергові заходи: здійснюють встановлення очевидців, свідків, потерпілих; допомагають слідчому у виявленні слідів вчинення жорстокого поводження з тваринами; проводять огляд території, прилеглої до місця події, з метою виявлення можливих слідів, камер відеоспостереження, на яких могла бути зафіксована подія кримінального правопорушення чи особа винного, пошуку шляхів імовірного відходу особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; проводять поквартирне опитування осіб про можливі відомі їм обставини кримінального правопорушення та особу підозрюваного, з метою пошуку осіб, які могли бути очевидцями події кримінального правопорушення або які можуть повідомити будь-яку інформацію, що матиме значення для подальшого розслідування та пошуку винних осіб, виконують інші доручення слідчого.

Важливою формою взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів у процесі досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами є виконання доручень слідчого про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Ураховуючи специфіку кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, слідчий повинен

формулювати доручення працівнику оперативного підрозділу, зважаючи на предметність кримінального правопорушення та інші його специфічні особливості.

До непроцесуальних форм взаємодії слідчого й оперативних працівників належать: 1) спільне формування плану проведення слідчих, розшукових й оперативно-розшукових заходів; 2) керівництво проведенням слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; 3) спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, обговорення профілактичних заходів; 4) спільна узгоджена діяльність у складі слідчо-оперативної групи; 5) постійний обмін інформацією, зокрема про кримінальні правопорушення, що готують, а також використання можливостей автоматизованих банків даних, криміналістичних й оперативно-довідкових обліків тощо.

Основними проблемними питаннями під час взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами можна вважати такі: 1) низький рівень співпраці між слідчими та працівниками оперативних підрозділів; 2) недостатня ефективність реалізації наявного комплексу оперативно-розшукових заходів; 3) необхідність упровадження іноземного досвіду; 4) недостатня обізнаність оперативних працівників щодо специфіки розслідування розглядуваного кримінального правопорушення; 5) неналежне ставлення працівників оперативних підрозділів до розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України; 6) відсутність взаємоузгодження плану дій під час проведення слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів.

У процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчий тісно взаємодіє з дільничними офіцерами поліції та поліцейськими патрульної служби.

Процесуальний характер взаємодії слідчого з дільничним офіцером поліції полягає в тому, що останній, відповідно до Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції, затвердженої наказом МВС України від 28 липня 2017 року № 650. Дільничний офіцер поліції, виконуючи свої повноваження, може як попереджати, так і виявляти факти вчинення жорстокого поводження з тваринами в межах своєї дільниці й зобов'язаний інформувати слідчого про джерела отримання такої інформації.

Дільничний офіцер поліції може надавати слідчому інформацію, яка стосується особливостей території, що знаходиться в межах його обслуговування; інформацію про осіб, які перебувають на профілактичному обліку; осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, а також місць їх можливого перебування; осіб, які перебувають на психіатричному чи наркологічному обліку; систематично вчиняють адміністративні правопорушення, а також прикмети осіб, яких підозрюють у вчиненні або які вчинили кримінальні правопорушення. Така інформація може допомогти в пошуку та виявленні осіб, що вчинили жорстоке поводження з тваринами. Крім того, дільничного офіцера поліції можуть залучати до пошуку таких осіб.

У зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, дільничний офіцер поліції, на території якого було вчинено це діяння, першим прибуває на місце події для здійснення всіх необхідних заходів

з охорони безпосередньо місця виявлення кримінального правопорушення та прилеглої території. У разі отримання даних про вчинення жорстокого поводження з тваринами чи самостійного виявлення дільничним офіцером поліції кримінального правопорушення, він повинен негайно повідомити про це до чергової частини органу поліції та прибути на місце події. Крім зазначених вище дій, він може викликати лікаря ветеринарної медицини для надання тварині допомоги. Усю зібрану інформацію про обставини вчинення кримінального правопорушення після приїзду слідчо-оперативної групи передають слідчому.

Непроцесуальна взаємодія між дізнавачем, слідчим і дільничним офіцером поліції під час розслідування жорстокого поводження з тваринами може відбуватися в таких формах: надання консультацій дізнавачу, слідчому щодо осіб, які можуть бути причетними до вчинення цього кримінального правопорушення (з числа осіб, які систематично вчиняють адміністративні правопорушення, домашнє насильство тощо); консультації стосовно місць можливого виявлення слідів кримінального правопорушення; надання відомостей від громадян про виявлення фактів можливого вчинення жорстокого поводження з тваринами й винних осіб.

Крім цього, дільничний офіцер поліції в межах своїх повноважень взаємодіє з органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями, а також громадськими об'єднаннями, зокрема зоозахисними, які знаходяться на території дільниці та які можуть бути поінформовані про обставини вчинення жорстокого поводження з тваринами.

Під час виникнення складних слідчих ситуацій, таких як виявлення фактів вчинення жорстокого поводження з тваринами на фото, відеозаписах, у мережі Інтернет, слідчому необхідно взаємодіяти з підрозділами Департаменту кіберполіції Національної поліції України. Основним його завданням є попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, механізмів підготовки, вчинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), телекомунікаційних і комп'ютерних мереж та систем.

Працівник оперативного підрозділу Департаменту кіберполіції може отримати повідомлення (заяву) про вчинення неправомірних дій, пов'язаних із жорстоким поводженням із тваринами (в Інтернеті чи іншій мережі, месенджері), після надходження такої інформації в межах своєї компетенції повинен здійснити попередню перевірку отриманих відомостей для спростування чи підтвердження факту вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України.

Співробітництво між слідчим і підрозділами Департаменту кіберполіції Національної поліції України здійснюють шляхом надання слідчим доручень на виконання до підрозділу ініціатора, який буде забезпечувати супроводження зазначених матеріалів, а також під час підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання інформації в електронній формі; спільного проведення слідчих (розшукових) дій, таких як слідчий огляд й обшук, або тимчасового доступу до речей та документів

(зокрема, ЕОМ, електронних носіїв інформації), а також негласних слідчих (розшукових) дій, таких як зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежує її власник, володільць або утримувач, чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту, зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчі органів досудового розслідування постійно взаємодіють не тільки з оперативними підрозділами, а й з органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, зоозахисними організаціями. Така взаємодія в більшості випадків має непроцесуальний характер.

Взаємодія слідчого з громадськими об'єднаннями чи зоозахисними організаціями під час розслідування жорстокого поводження з тваринами полягає в: безпосередньому виявленні та припиненні ними кримінальних правопорушень; сприянні в розшуку й затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; повідомленні правоохоронним органам даних, які допомагають розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних із жорстоким поводженням із тваринами; участі в підготовці й проведенні слідчих (розшукових) дій; з'ясуванні причин та умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень.

Слід також зазначити про важливість наділення громадських об'єднань і зоозахисних організацій ширшим колом повноважень у процесі сприяння в розслідуванні жорстокого поводження з тваринами. У контексті впровадження такої практики у вітчизняний досвід взаємодії слідчого (дознавача) з громадськими об'єднаннями чи зоозахисними організаціями недоцільною видається делегація окремих повноважень органів досудового розслідування, оскільки вчинення слідчих (розшукових) дій, відповідно до норм кримінального процесуального законодавства України, покладена лише на спеціально уповноважених суб'єктів. Проте такі об'єднання чи організації в межах взаємодії з правоохоронними органами в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами можуть здійснювати збирання відомостей, які свідчать про вчинення особою діяння, передбаченого ст. 299 КК України (наприклад, фото-, відеофіксація протиправних дій, пошук очевидців, свідків, потерпілих), звертатися до лікарів-ветеринарів для отримання висновку про характер ушкоджень на тілі тварини, передавати таку інформацію органам Національної поліції України для вжиття необхідних заходів.

4. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами

Під час розслідування кримінального правопорушення, зокрема жорстокого поводження з тваринами, часто постають питання, які виходять за межі правових, і для їх вирішення недостатньо професійних знань слідчого. У такому випадку необхідно застосовувати спеціальні знання. Для розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із жорстоким поводженням із тваринами, слідчий повинен мати базові знання в галузі судово-ветеринарної медицини. Такі знання безпосередньо допоможуть слідчому поставити перед експертом чіткі й конкретні питання, оцінити перебіг і результати проведених досліджень, на підставі встановлених фактичних даних скласти план розслідування жорстокого поводження з тваринами, висунути версії.

Важливою процесуальною формою застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні є залучення спеціаліста. Відповідно до даних анкетування слідчих Національної поліції України, у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами найчастіше залучають таких спеціалістів: інспектор-криміналіст, лікар ветеринарної медицини, судово-ветеринарний експерт.

Спеціалістами, які використовують спеціальні знання у сфері криміналістичної техніки під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами, є інспектори-криміналісти (техніки-криміналісти).

У процесі проведення огляду місця події під час розслідування жорстокого поводження з тваринами завдання інспектора-криміналіста полягають у: фіксації перебігу проведення огляду місця події та всієї слідової інформації; виявленні, вилученні та пакуванні матеріальних об'єктів, які містять сліди кримінального правопорушення; складенні планів і схем, виготовленні графічних зображень оглянутого місця чи окремих речей.

Для надання консультацій слідчому в такому випадку постає питання стосовно обізнаності інспектора-криміналіста в питаннях, що стосуються ветеринарної медицини. З огляду на особливості кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, та специфіку слідової картини, яка простежується під час проведення огляду місця події, в інспектора-криміналіста недостатньою є кількість знань для здійснення ефективного пошуку, виявлення та вилучення всіх слідів кримінального правопорушення. У закладах, які здійснюють підготовку кадрів для роботи на посадах інспекторів-криміналістів, не передбачено напрям підготовки осіб, які спеціалізувалися б на такій галузі, як судово-ветеринарні дослідження. Ураховуючи зазначене, пропонуємо ввести в курс підготовки інспекторів-криміналістів дисципліну, яка забезпечила б вивчення загальних основ ветеринарної медицини, а також опанування спеціальних знань, які стосувалися б вивчення методів пошуку, виявлення та вилучення слідів тваринного походження, особливостей утворення ушкоджень, завданих різними видами знарядь унаслідок вчинення жорстокого поводження з твариною, тощо.

Крім інспектора-криміналіста, під час розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчому доцільно залучати відповідного спеціаліста в галузі ветеринарної медицини або ж лікаря-ветеринара.

Використання спеціальних знань такого спеціаліста може бути здійснено у двох формах: процесуальній – залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; непроцесуальній – отримання консультації від спеціаліста щодо питань, які потребують спеціальних знань. Завдання такого спеціаліста полягають у наданні рекомендацій з проблемних питань, що потребують спеціальних ветеринарних знань, зокрема: 1) питання, що стосуються необхідності ідентифікації слідів тваринного походження та можливих місць їх виявлення; 2) способи вилучення таких слідів зі збереженням їх цілісності для подальшої передачі для проведення експертного дослідження; 3) допомагають під час проведення фіксації виявлених слідів, а також опису їх у протоколі, зокрема поради стосовно спеціальної ветеринарної термінології.

Важливість залучення спеціаліста ветеринарної медицини чи лікаря-ветеринара для проведення огляду місця події також обґрунтована необхідністю огляду трупа тварини, що в більшості випадків здійснюють одночасно. Лише такий спеціаліст допоможе у встановленні виду, породи, віку тварини, а також виокремить її індивідуальні особливості, визначить характер ушкоджень і механізм їх утворення.

Непроцесуальною формою використання спеціальних знань у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами є консультації спеціалістів. Консультації зі спеціалістами належать до непроцесуальних форм використання спеціальних знань. Такі консультації мають певні особливості як на початковому, так і наступному етапах розслідування жорстокого поводження з тваринами. Спеціаліст у галузі ветеринарної медицини допоможе визначити характер ушкоджень на тілі тварини, механізм їх утворення, оцінити стан тварини у випадку виникнення підозр на порушення умов її утримання, інші питання, відповіді на які потребують спеціальних знань, наприклад, стосовно ветеринарних документів, тощо. Проте такі консультації мають лише довідковий чи рекомендаційний характер, не потребують процесуального оформлення.

Стосовно третьої форми використання спеціальних знань найбільшу питому вагу в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами має призначення та проведення судових експертиз. На основі аналізу анкетування, проведеного серед слідчих підрозділів Національної поліції України необхідно зазначити, що в процесі розслідування призначали та проводили такі види експертиз: судово-ветеринарна експертиза; судово-психіатрична; судово-біологічна; трасологічна; імунологічна (крові, виділень, кісток); судово-медична; судово-балістична; експертиза холодної зброї.

Для з'ясування причини смерті тварини, характеру й ступеня тяжкості завданих тварині тілесних ушкоджень, а також виду знаряддя, яким ці пошкодження було завдано, призначають судово-ветеринарну експертизу.

Порядок проведення судово-ветеринарної експертизи регламентований КПК України, Законом України «Про судову експертизу», Інструкцією про

призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5. Судово-ветеринарна експертиза вирішує не лише питання, пов'язані із визначенням причин смерті тварини, характеру ушкоджень і взаємозв'язок між ними та подією кримінального правопорушення, а й питання, що стосуються визначення законності видачі ветеринарних документів, відповідність умов утримання тварин тощо.

Визначення переліку питань, що ставить слідчий під час призначення судово-ветеринарної експертизи, залежить від кількості тварин, стосовно яких зніятийо проведено експертизи, обставин заподіяння ушкоджень тварині, способу вчинення кримінального правопорушення, наявності й виду знарядь його вчинення, інших обставин, які залежать від кількості та якості доказової інформації, отриманої внаслідок проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій. На підставі проведеного дослідження можна підсумувати, що найчастіше питаннями для розгляду судово-ветеринарної експертизи є: причини настання смерті тварини чи її каліцтва; ступінь і характер ушкоджень, які були завдані тварині; механізм та давність заподіяння тварині ушкоджень; наявність вроджених чи хронічних патологій, захворювань у тварини; визначення знаряддя, яким тварині було завдано ушкодження.

Поширеними стали випадки жорстокого поводження з безпритульними тваринами шляхом масового отруєння їх протитуберкульозними ц іншими отруйними препаратами. Унаслідок цього для пошуку винних осіб і доведення їх винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, перед експертом, який проводить судово-ветеринарну експертизу, стоїть завдання щодо встановлення причиново-наслідкового зв'язку між отрутою, виявленою в організмі тварини, і клінічними ознаками під час перебігу отруєння, а також патологоанатомічними змінами, виявленими в трупі тварини.

Ще одним видом судових експертиз, які призначають під час проведення досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами, є судово-психіатрична експертиза. Основною метою її призначення є визначення психічного стану обвинуваченого на момент вчинення ним злочину у випадку наявності в слідчого даних, які викликають сумнів щодо його осудності. Проведення такої експертизи регламентує Порядок проведення судово-психіатричної експертизи, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 8 травня 2018 року № 865.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами судово-психіатричній експертизі підлягають підозрювані у вчиненні кримінального правопорушення. Підставами для висунення версії щодо наявності розладів психічного здоров'я в особи, що вчинила жорстоке поводження з тваринами, є: відсутність мотиву для вчинення жорстокого поводження з тваринами або безглузде, незрозуміле пояснення підозрюваним (обвинуваченим) власних дій; вияв підозрюваним (обвинуваченим) особливої жорстокості до тварини; неадекватна поведінка підозрюваного (обвинуваченого) під час досудового розслідування, демонстрування байдужого ставлення до вчинених ним

протиправних дій чи, навпаки, переконання в правильності вчинення жорстокого поводження з тваринами; наявність у слідчого даних щодо перебування особи на психіатричному обліку, у психіатричних стаціонарах, проходження судово-психіатричної експертизи в минулому.

Під час проведення розслідування жорстокого поводження з тваринами експертному дослідженню підлягають також знаряддя вчинення кримінального правопорушення, різні сліди й речові докази, виявлені під час проведення огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій. У разі вчинення жорстокого поводження з тваринами, у випадках завдання їм ушкоджень, досить часто на місці події вилучають сліди біологічних виділень (крові, слини, волосся, шерсті). Такі сліди зазвичай виявляють на знаряддях вчинення кримінального правопорушення, одязі підозрюваного, предметах, які знаходилися на місці події. У зв'язку із цим, важливу роль відіграє судово-медична (судово-біологічна) експертиза речових доказів.

Важливим видом експертного дослідження в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами є експертиза слідів ніг (лап) і зубів тварин, яка належить до підвидів трасологічної експертизи. Основною метою експертизи слідів ніг (лап) і зубів тварини є ідентифікація конкретної тварини за слідами її ніг (лап), зубів, вирішення діагностичних і ситуаційних завдань (установлення властивостей, станів слідоутворювальних об'єктів, механізму утворення слідів). Цей підвид трасологічного дослідження призначають у випадках: 1) якщо на місці події чи (та) місці вчинення кримінального правопорушення виявлені сліди ніг (лап) і необхідно встановити, чи належать вони тварині, яка стала предметом посягання чи іншій тварині; 2) якщо під час проведення освідування підозрюваного (обвинуваченого) на його тілі було виявлено сліди від зубів тварини і необхідно встановити, чи належать вони тварині, стосовно якої було вчинено жорстоке поводження; 3) якщо під час огляду трупа тварини чи тіла живої тварини виявлено сліди зубів іншої тварини, необхідно встановити, якій тварині вони належать (вид, порода тощо).

Крім зазначених експертних досліджень, слідчий у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами може призначати також експертизи вогнепальної зброї та бойових припасів до неї; експертизи холодної зброї. Судово-балістичну експертизу доцільно призначати в комплексі із судово-ветеринарною, оскільки одна з них встановлює наявність на тілі тварини ушкоджень, спричинених застосуванням вогнепальної зброї, друга ж визначить вид і калібр вогнепальної зброї та боєприпасів до неї з огляду на дані, отримані в процесі судово-ветеринарної експертизи. Судово-ветеринарна експертиза вогнепальних пошкоджень залежно від даних огляду місця події та всіх обставин справи може надати істотну допомогу під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, пов'язаного із застосуванням вогнепальної зброї.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчий може ініціювати проведення різного роду експертиз відповідно до специфіки обставин кримінального провадження.

5. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами

У більшості випадків розслідування конкретного кримінального правопорушення, зокрема жорстокого поводження з тваринами, розпочинається з проведення першочергових слідчих (розшукових) дій. Від своєчасності й ефективності їх проведення залежить весь подальший перебіг досудового розслідування та пошук осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України.

Відповідно до результатів аналізу даних анкетування, до першочергових слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування кримінального правопорушення належать: огляд місця події, огляд тварини чи її трупа, допит потерпілих, допит свідків, підозрюваного, освідчування підозрюваного, пред'явлення тварини для впізнання.

До основних завдань проведення огляду місця події під час розслідування жорстокого поводження з тваринами належать такі: безпосереднє вивчення обстановки місця події, визначення характеру й обставин вчинення жорстокого поводження з тваринами, пошук і вилучення слідів кримінального правопорушення та інших речових доказів. Крім цього, відомості, отримані під час проведення огляду місця події, формують попередню картину кримінального правопорушення та допомагають виконати завдання, які стосуються організації оперативно-розшукових заходів і пошуку джерел для отримання інформації, яка є важливою для подальшого проведення розслідування та пошуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

З огляду на особливості цього виду кримінального правопорушення, слідчому доцільно залучити до його проведення відповідного спеціаліста. Таким спеціалістом може бути спеціаліст ветеринарної медицини чи лікар-ветеринар.

Межі слідчого огляду мають охоплювати безпосередньо місце, де було вчинено кримінальне правопорушення, місце виявлення тварини чи її трупа, а також слідів кримінального правопорушення або інших речових доказів і предметів, що мають значення для досудового розслідування; приміщення або ділянку місцевості, де відбувалася підготовка до вчинення кримінального правопорушення; місце, де відбувалося приховання протиправної діяльності; інші помешкання та ділянки місцевості, де можуть знаходитися предмети, що стосуються розслідування кримінального провадження.

Особливості тактики проведення огляду місця події під час розслідування жорстокого поводження з тваринами залежать від того, у якому місці тварина була піддана жорстокому поводженню. Якщо кримінальне правопорушення було вчинено на відкритій місцевості, ми вважаємо за необхідне використовувати концентричний або лінійний способи огляду, а в приміщенні – вузловий або ексцентричний. Якщо виявлено труп тварини, огляд слід починати з його дослідження. Зазначене зумовлено тим, що саме під час огляду трупа тварини можна попередньо встановити причину його смерті та прослідкувати механізм вчинення кримінального правопорушення. Подальше визначення меж огляду й дослідження інших речей і предметів буде залежати від конкретної обстановки.

Крім того, якщо кримінальне правопорушення було вчинено на відкритій місцевості, то до об'єктів огляду буде належати не тільки територія, а й розташовані на ній будівлі – житлові будинки (будинок, окрема квартира), підсобні та інші конструкції, які будуть знаходитися поблизу місця події. Такий широкий спектр огляду дасть змогу не тільки виявити сліди безпосереднього впливу на тварину, а й умови, у яких вона перебувала. Це може бути стан руйнування місця, у якому проживала тварина, порушення зоотехнічних, зоогігієнічних, ветеринарно-санітарних норм і правил утримання.

Під час огляду місця події увагу необхідно спрямувати на виявлення та вилучення слідів тварини. Зокрема, під час проведення огляду місця події було виявлено такі сліди: труп тварини; частини трупа тварини; сліди лап (копит), зубів; крові, блювотних мас, мозкової речовини; шкура, сліди шерсті, вовни, пір'я. Характерними місцями виявлення трупів тварин чи їх частин є: під'їзди житлових будинків чи поблизу них; сміттєві контейнери, коробки, ящики; парки, звалища, в ярах, узбіччя доріг; прибудинкові території, огорожені подвір'я; відра, каструлі, холодильники (при вбивстві собак, кішок з метою вживання їх м'яса в їжу).

Важливо акцентувати увагу на пошуку й виявленні біологічних слідів на місці події. Слідами біологічного походження в криміналістиці й судовій медицині є сліди-нашарування речовин, які походять від тіла людини, а в цьому випадку – і від тіла тварини, або щодо яких передбачено, що вони походять від людини чи тварини. У цьому випадку це можуть бути сліди крові, слини, блювотних мас, мозкової речовини, зубів, шерсті, волосся тварин. У процесі пошуку таких слідів необхідно відрізняти сліди біологічного походження від схожих до них за зовнішнім виглядом слідів інших небіологічних слідів, наприклад, синтетичних чи мінеральних речовин, слідів рослинного походження.

Стосовно пошуку та виявлення слідів біологічного походження тварин, згідно з даними проведеного анкетування, сліди зубів тварин під час огляду місця події найчастіше знаходять на знаряддях вчинення кримінального правопорушення; продуктах харчування, начинених отруйними речовинами. Волосся тварин найчастіше може залишитися на знаряддях, пристосуваннях, за допомогою яких тварину прив'язують (мотузки, дріт, липкі стрічки); на килимах, диванах, кухонних приладдях. Сліди крові, слини, блювотних мас найчастіше можна виявити в салоні, на одязі, взутті підозрюваної особи; на знаряддях учинення кримінального правопорушення; на землі, підлозі, стінах (сліди бризок); на капоті, бампері автомобіля та в інших місцях.

Сліди крові, блювотних мас залишаються добре видимими навіть після того, як мине певний час, натомість такі речовини біологічного походження, як сліди слини, шерсті, волосся, мозкової речовини, складно виявляти без застосування спеціальної техніки. Для виявлення слабо видимих слідів, крім звичайних освітлювальних і збільшувальних приладів, доцільно застосовувати сучасну техніку, таку як монохромні, лазерні й ультрафіолетові освітлювачі. За допомогою такої техніки легко виявляти сліди невеликих розмірів. Пошук таких слідів проводять ексцентричним чи вузловим методом. Фіксацію таких слідів теж

необхідно здійснювати за допомогою фото- та відеозйомки. Для кращого їх фотографування доцільно використовувати зазначені вище джерела світла. За неможливості якісно зафіксувати сліди цієї групи необхідно якомога повніше описати їх у протоколі, зазначивши місце розташування, форму, розміри, розташування відносно інших слідів і трупа тварини, а також позначити їх на плані-схемі місця події.

Також під час огляду місця події слідчому слід акцентувати увагу на виявленні слідів лап (ніг), копит. Здебільшого вони можуть бути як поверхневими, які можна виявити на підлозі в приміщеннях, бордюрах, салонах автомобілів; так й об'ємними – на глинистій поверхні, ґрунті, снігу. Під час виявлення таких слідів проводять їх вимірювання, фото- та відео- фіксацію методом детальної фотозйомки. Вилучати такі сліди необхідно в натурі. Об'ємні сліди копіюють шляхом виготовлення гіпсових зліпків.

Проводячи огляд місця події, слід оглядати не тільки місце виявлення трупа тварини, а й прилеглу територію, це дає змогу сформувати більш повне уявлення про подію. Також там можуть бути виявлені сліди транспортних засобів, сліди ніг злочинця, кинуті ним знаряддя кримінального правопорушення, залишки пакувальних матеріалів, отруйних речовин, загублені особисті речі.

Під час огляду місця події в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами можуть бути виявлені й інші сліди особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Здебільшого це можуть бути сліди рук і взуття. Вони можуть бути виявлені на знаряддях учинення кримінального правопорушення; пакувальному матеріалі (поліетиленові мішки, плівки, сумки); ремінцях, нашійниках, повідцях. Сліди взуття залишаються переважно в місцях перебування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ґрунтових чи піскових доріжках, стежках, дворових територіях, дорозі, на поверхні меблевого інвентарю, лавок, підлозі).

Якщо тварина померла внаслідок переїзду автомобілем, на місці події слід акцентувати увагу на виявленні слідів транспортних засобів, сліди паливно-мастильних матеріалів, які можуть залишитися як на трупі тварини, так і на одязі злочинця.

Речовини, предмети й знаряддя, за допомогою яких здійснювали жорстоке поводження з твариною, можуть бути виявлені безпосередньо в трупі тварини, поблизу нього або ж бути викинутими злочинцем в розташовані поряд з місцем події сміттєві контейнери; заховані в сараях, гаражах, господарських будівлях тощо.

На завершальному етапі слідчий, оцінивши отримані докази, продовжує їх фіксацію та вилучення, вирішує питання про направлення тварини чи її трупа для проведення огляду чи експертизи; упаковує вилучені з місця події об'єкти.

Під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами постає необхідність у проведенні ще однієї невідкладної слідчої (розшукової) дії – огляд тварин або їх трупів. Мета такого огляду полягає у виявленні ознак, що дасть змогу встановити приналежність тварини певній конкретній особі, а також ознак, за якими можна ототожнити тварину.

У більшості випадків огляд трупа тварини проводять одночасно з оглядом місця події, за винятком випадків, коли такий огляд неможливо провести на місці події (наприклад, у разі відсутності трупа тварини чи його частин). Саме тоді слідчий органу досудового розслідування повинен залучати спеціаліста. З метою повного виявлення перелічених ознак і правильного опису їх у протоколі огляду доцільно залучати як спеціаліста ветеринара або зоотехніка, спеціаліста ветеринарної медицини. Спеціаліст у разі залучення його до проведення слідчих (розшукових) дій чи в інших випадках, необхідних для отримання спеціальних знань, може встановити: вид тварини; породу, масть, стать і за можливості вік тварини; ознаки приналежності тварини певній особі (клеймо, спосіб кування, наявність на тварині індивідуально предмета, наприклад, нашійника з написом, спеціальні мітки на тілі тварини, наприклад, отвори певної форми в вухах); індивідуальні ознаки тварини – сліди від травм, анатомічні особливості, специфічна масть тощо.

Безпосередньо перед оглядом трупа необхідно його сфотографувати. Під час огляду трупів тварин у протоколі, крім загальних відомостей, передбачених ст. 104 КПК України, слід відобразити: місце виявлення трупа з прив'язкою до двох нерухомих орієнтирів; вид тварини; породу, масть; стать, за можливості – вік; позу трупа; розмірні характеристики: довжину тіла тварини; індивідуальні ознаки тварини (клеймо, сліди перенесених травм); супутні предмети, що знаходяться на тілі тварини (нашийник, намордник, повідець); сторонні предмети, виявлені на трупі й біля нього; ушкодження, наявні на тілі, їх локалізацію, кількість, характер країв ран; напрямок трупа тварини; способи фіксації (фото- й відеозапис, схематична зарисовка, складання плану, схеми).

Шкура, кісткові останки, частини трупа тварини з виявленими на них слідами повинні бути вилучені цілком, упаковані в чисті мішки з тканини або картону, фанерні коробки, їх зберігають у прохолодному приміщенні або холодильнику до моменту направлення їх на експертизу.

У КПК України не передбачено процесуальної процедури проведення огляду тварин чи їх трупів, унаслідок чого слідчий повинен керуватися загальними положеннями, передбаченими ст. 238 КПК України. Проте необхідно враховувати специфіку цього виду кримінального правопорушення та доповнити кримінальне процесуальне законодавство ст. 237-1 «Огляд тварини чи її трупа», у якій, крім загальних правил проведення огляду трупа, виокремити і його специфічні особливості. До них належить необхідність визначення кола учасників проведення огляду тварини чи її трупа із зазначенням спеціалістів, яких слідчий може залучати до проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Доцільним буде внесення змін до КПК України й доповнення його ст. 237-1 «Огляд тварини чи її трупа» в запропонованій редакції: «1. Огляд тварини чи її трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язковою участю спеціаліста ветеринарної медицини або, за неможливості його залучення, лікаря-ветеринара. 2. Огляд тварини чи її трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з додержанням правил цього Кодексу про огляд житла чи іншого володіння особи. 3. Після огляду тварини чи її трупа вона

підлягає направленню для проведення судово-ветеринарної експертизи для встановлення ступеня ушкоджень чи причини смерті». Вказані пропозиції направлені за результатами проведеного дослідження до компетентних підрозділів для впровадження у законотворчу діяльність.

Слідами вчинення жорстокого поводження з тваринами, які можуть бути виявлені й зафіксовані під час проведення огляду тварини, є тілесні ушкодження різного роду – крововиливи, подряпини, вивихи суглобів, переломи кісток, рани (різані, колоті, колото-різані, рубані), опіки, обпалена й обвуглена шерсть, відрізані частини тіла тварини. До слідів, які характеризують механізм кримінального правопорушення, належать сліди на тілі тварини, які могли утворитися від взаємодії з іншими об'єктами: частки бруду, кіптяви, пороху, пилу, ґрунту, фарба, частки волокон тканини, різноманітні мікрочастинки. Вони утворюються у випадку, коли особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, біла чи волочила тварину об підлогу, землю, стіну чи іншу поверхню, запихала в мішок. Якщо тварині було завдано ушкодження внаслідок збиття її транспортним засобом, на її тілі можуть залишитися часточки від скла фар, фарби, мастила.

Слідами особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та які можуть бути виявлені під час проведення огляду тварини, належать: сліди рук, крові, слини, волосся, часточки шкіри тощо.

Ефективність виявлення зазначених слідів під час проведення розглядуваної слідчої (розшукової) дії безпосередньо залежить від професійних якостей як слідчого, так і спеціаліста ветеринарної медицини чи лікаря-ветеринара.

З позицій тактики ми пропонуємо проводити огляд тварини відповідно до прийомів і методів, які використовують під час проведення інших видів огляду, зокрема освідування. Отже, пошук слідів жорстокого поводження на тілі тварини слід здійснювати з огляду на особливості її анатомічної та функціональної будови. Спочатку проводять загальний огляд тіла тварини, після чого необхідно оглянути всі частини тіла. У цій ситуації спочатку оглядають голову тварини, потім шию, тулуб, передні та задні кінцівки, хвіст. Увагу слід спрямувати на ті ділянки частин тіла тварини, на яких з найвищою імовірністю можуть знаходитися сліди вчинення жорстокого поводження (з огляду на обставини події та показання потерпілого, свідків, очевидців). Усі виявлені на тілі тварини сліди мають бути зафіксовані за допомогою детальної фотозйомки, а також описані в протоколі.

Ще однією важливою слідчою (розшуковою) дією на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами є допит. Слідчому необхідно своєчасно провести допит потерпілої особи (якщо предметом кримінального правопорушення є домашня тварина), свідків, підозрюваних.

Зокрема, якщо жорстоке поводження було здійснено стосовно домашньої тварини, слідчому насамперед слід допитати потерпілу особу, якій ця тварина належала. Під час проведення допиту потерпілої особи слідчий з'ясовує такі основні дані: індивідуальні ознаки тварини, яка була піддана жорстокому поводженню та яка належить цій особі; чи хворіла тварина якимись захворюваннями, чи мала в минулому травми; з'ясувати, чи був заведений на

тварину ветеринарно-санітарний паспорт, якщо так – витребувати цей документ; коли та за яких обставин було вчинено жорстоке поводження з твариною; чи була потерпіла особа присутньою під час вчинення кримінального правопорушення, якщо ні, то коли, як та за яких умов було виявлено факт вчинення жорстокого поводження; чи знайомий потерпілий з підозрюваним, якщо так – то в яких стосунках вони перебували.

Важливим засобом отримання доказової інформації є допит свідків. Під час анкетування слідчих Національної поліції України встановлено, що під час розслідування жорстокого поводження з тваринами можна виокремити такі категорії осіб, яких може бути допитано як свідків: 1) були очевидцями вчинення кримінального правопорушення; 2) особи, які виявили факт жорстокого поводження з тваринами; 3) особи, які безпосередньо не були очевидцями вчинення жорстокого поводження з тваринами, але які надавали допомогу тварині (громадяни, ветеринари, члени зоозахисних організацій чи об'єднань).

У цій ситуації невідкладно необхідно провести допит осіб, які безпосередньо були присутніми під час вчинення жорстокого поводження з тваринами та які можуть повідомити про обставини вчинення кримінального правопорушення, схарактеризувати підозрювану особу.

Допит свідка в кримінальних провадженнях щодо жорстокого поводження з тваринами розпочинається з пропозиції розповісти всю відому інформацію у справі. Стосовно допиту свідків, які переважно є очевидцями події, з огляду на специфіку кримінального правопорушення, важливо достеменно встановити: коли, де й за яких обставин було вчинене жорстоке поводження з твариною; у чому саме виражалися протиправні дії або бездіяльність; якщо правопорушників було кілька, то хто саме і які дії вчиняв; де саме перебував свідок на момент учинення кримінального правопорушення; хто, крім нього, спостерігав події; як реагували злочинці на вимоги перехожих припинити злочинні дії; чи були присутні під час вчинення кримінального правопорушення діти.

Під час допиту осіб, які виявили факт жорстокого поводження з тваринами, необхідно з'ясувати такі відомості: за яких обставин особі стало відомо про вчинення жорстокого поводження з тваринами; момент виявлення жорстокого поводження з тваринами; час, який пройшов з моменту виявлення кримінального правопорушення та подання заяви про вчинення жорстокого поводження з тваринами; обставини вчинення кримінального правопорушення, які відомі особі; чи знайома особа зі злочинцем, якщо так, то за яких обставин вони познайомилися, у яких стосунках перебувають; що він може повідомити про особу злочинця, зокрема про його спосіб життя, відносини з іншими особами, алкогольну чи наркотичну залежність.

Важливим різновидом допиту є допит підозрюваного. Основне завдання такого допиту полягає в отриманні деталізованих, повних, правдивих показань про механізм учинення ним жорстокого поводження з тваринами.

Під час допиту підозрюваного необхідно враховувати, чи визнає він свою вину цілком, частково, чи не визнає взагалі. Залежно від цієї обставини слідчий обирає певну тактику допиту. Згідно з даними аналізу практики в кримінальних

провадженнях про жорстоке поводження з тваринами, у 89 % випадках особа цілком визнала свою вину.

Ця ситуація є найсприятливішою для досудового розслідування, проте слідчому необхідно з'ясувати низку важливих обставин: як і під впливом яких чинників у підозрюваного виникло бажання вчинити кримінальне правопорушення; місце й час вчинення кримінального правопорушення; послідовність протиправних дій; яку мету переслідував підозрюваний; хто, крім нього, брав участь у вчиненні кримінального правопорушення, у чому саме полягали протиправні дії інших учасників жорстокого поводження з твариною; чи здійснював підозрюваний аналогічні дії в минулому і чим це було обумовлено; чи знав підозрюваний, хто є власником тварини і в яких стосунках з ним перебував; чи були присутні діти під час здійснення підозрюваним кримінального правопорушення.

Якщо підозрюваний визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення частково, необхідно уточнити, у чому саме він вважає себе винним, а в чому ні, з наведенням вагомих аргументів. У протоколі допиту слідчому необхідно детально описати ті обставини вчинення жорстокого поводження з тваринами, які підозрюваний підтверджує, а також ті, з якими він не погоджується, з поясненням причини, осіб, які можуть підтвердити вчинення чи невчинення ним певних протиправних дій. У разі виникнення такої ситуації йому пропонують викласти свою версію того, що сталося, яка потім має бути перевірена та підкріплена відповідними доказами, які може надати як підозрюваний, так і слідчий. Зазначену інформацію якомога докладніше слід відобразити в протоколі допиту, передусім інформацію, що стосується заявленого підозрюваним (обвинуваченим) алібі. У разі дачі завідомо неправдивих показань важливим завданням слідчого є початкове прогнозування можливих причин умисного спотворення інформації допитуваним. Це дає змогу йому своєчасно та продумано використовувати розроблені наукою криміналістикою тактичні методи виявлення мотивації неправдивих свідчень, з огляду на сформовану на момент допиту ситуацію. У низці випадків це може забезпечити ефективне усунення умисного спотворення інформації.

Таким чином, планування початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами має важливе значення, оскільки саме на цьому етапі слідчий дає оцінку всім наявним у провадженні обставинам, її визначають з майбутньою лінією тактики розслідування, яка повинна бути гнучкою та змінюватись залежно від виявлення нових обставин. Своєчасна та правильна організація проведення першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами надасть можливість використати отримані дані під час подальшого етапу розслідування.

6. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на подальшому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами

Важливою слідчою (розшуковою) дією, яку проводять на подальшому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами, є освідування підозрюваного (ст. 241 КПК України).

Ураховуючи специфіку кримінального правопорушення, а також предмета посягання, вважаємо за доцільне залучати до проведення освідування підозрюваного саме спеціаліста ветеринарної медицини або ж лікаря-ветеринара, оскільки знань судового медика чи лікаря може бути недостатньо для ефективного проведення розглядуваної слідчої (розшукової) дії. На підтримку цього твердження необхідно зазначити, що судовий медик чи лікар у цій ситуації не завжди зможе визначити сліди на тілі підозрюваного, які належать тварині. Спеціаліст ветеринарної медицини чи лікар-ветеринар, зважаючи на вужчу спеціалізацію своїх знань, може оцінити сліди, вказати, які з них належать тварині, а які – ні, оцінити характер їх утворення, за можливості визначити, якому виду тварини належать такі сліди, а також дати їх кваліфіковану оцінку.

У більшості випадків, якщо тварина чинила опір: кусала, дряпала підозрюваного, викручувалася тощо, – на його тілі могли залишитися відповідні сліди. Оглядаючи окремі ділянки тіла підозрюваної особи, слідчому необхідно зосередити увагу на пошуку слідів зубів, подряпин тощо. Сліди зубів, подряпин здебільшого виявляють на руках, ногах підозрюваного; сліди шерсті, блювотних мас, крові – на одязі. Під час освідування підозрюваного слід використовувати детальну фотозйомку із застосуванням масштабної лінійки.

Якщо під час проведення освідування підозрюваного постає необхідність оглянути його одяг або інші речі, слід окремо проводити іншу слідчу (розшукову) дію – огляд речей (ст. 237 КПК України). Слідчий може провести огляд речей, а саме одягу підозрюваного, транспортного засобу, який був знаряддям вчинення жорстокого поводження з тваринами чи в якому тварина могла перебувати на момент вчинення кримінального правопорушення чи після його вчинення.

Під час огляду одягу підозрюваного слід акцентувати увагу на наявності слідів, що свідчать про вчинення жорстокого поводження з тваринами. Такими слідами зможуть бути сліди шерсті, крові, інші біологічні виділення, які можуть належати тварині. Також, оглядаючи одяг підозрюваного, слід перевіряти, чи є на ньому відкушені частини. Важливе значення це має тоді, коли на місці події чи в пащі тварини знайдено аналогічні частини одягу, а підозрюваний заперечує факт перебування на місці події. У разі виявлення таких частин проводять їх зіставлення.

На наступному етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами може бути проведений обшук за місцем проживання підозрюваного (ст. 233–236 КПК України). Проведення цієї слідчої (розшукової) дії спрямоване на отримання нових доказів, а також на перевірку вже отриманих доказів.

Під час проведення обшуку за місцем проживання підозрюваного в жорстокому поводженні з тваринами слідчому необхідно спрямувати увагу на пошук знарядь вчинення кримінального правопорушення, слідів приховання кримінального правопорушення, а також слідів перебування в житлі тварини.

Під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами характерними слідами й місцями їх виявлення можуть бути: 1) сліди крові, блювотних мас, мозкової речовини – на меблях, диванах, підлозі, стінах, кухонних приладдях (у вигляді плям, патьоків крові); 2) сліди шерсті (волосся) – на килимах, диванах; 3) залишки їжі, яку вживала тварина, – у місці, де вона ймовірно перебувала (миски, килимки для тварин); 4) частини тіла тварини, шкура, кістки, внутрішні органи (у випадках вживання м'яса тварин чи використання його для годування інших тварин) – у холодильниках, морозильних камерах; 5) сліди від зубів, кігтів, лап тварини – на оббивці, спинках чи краю дивана, кутах меблів, підлозі, стінах, шпалерах.

У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій вчинення кримінальних правопорушень набуває нових форм і способів. У процесі досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами нерідко постає необхідність в огляді електронних носіїв інформації, які можуть бути виявлені в процесі проведення огляду місця події, обшуку житла чи іншого володіння особи тощо.

Дослідження змісту електронного відображення, місця його знаходження на електронному носії під час розслідування жорстокого поводження з тваринами дає підстави встановити: факт вчинення діяння, передбаченого ст. 299 КК України (наприклад, у разі виявлення сторінок, каналів чи сайтів, на яких оприлюднено відео- чи фотозаписи знущання з тварин); спосіб й обставини вчинення кримінального правопорушення; особу, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами (зокрема, вивчаючи дані вебсторінки, встановлюючи IP-адресу комп'ютера).

Джерелами виявлення електронних відображень, на яких містяться сліди вчинення жорстокого поводження з тваринами, можуть бути: 1) інтернет-сайт (популярні ресурси в мережі Інтернет, такі як Ютуб, Twitch); 2) профіль у соціальних мережах (Інстаграм, Фейсбук, Твіттер тощо); 3) комп'ютер. Зокрема, це жорсткий диск, на якому може міститися: по-перше, вся інформація, яку було завантажено чи збережено за весь час роботи комп'ютера (аудіо-, фото- та відеоматеріали); по-друге: за наявності збережених логінів і паролів до електронної пошти, вебресурсів і соціальних мереж можна отримати доступ до особистих акаунтів особи злочинця; по-третє, їх можна використовувати як джерело доказів у кримінальному процесі; 4) дискові носії (CD, DVD); 5) флешкарти пам'яті (SD, micro SD тощо); 6) мобільний телефон, планшет; 7) фото- й відеокамера із зафіксованими на ній фактами вчинення жорстокого поводження з тваринами.

Рекомендовано також після огляду фото- чи відеозаписів, на яких зафіксовано вчинення жорстокого поводження з тваринами, стисло описати в протоколі, які саме дії відображено на фото чи відео. Після цього фото чи відеозаписи необхідно зберегти на спеціальному диску, який буде додатком до протоколу огляду.

Під час огляду веб сторінки слідчий повинен зібрати максимально можливий обсяг інформації, який дасть змогу ідентифікувати особу, яка вчинила

кримінальне правопорушення. Обов'язково в процесі огляду слідчий повинен встановити домен сайту. Після встановлення IP-адреси домену, найменування інтернет-провайдера, який надає доступ до веб сайту, та його місцезнаходження, керуючись нормами глави 15 КПК України, слідчий повинен отримати тимчасовий доступ до документів, що знаходяться в провайдера телекомунікацій.

У процесі огляду електронних носіїв чи вебсторінки під час проведення розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчому необхідно залучати спеціалістів з технічних галузей знань, взаємодіяти з працівниками Департаменту кіберполіції Національної поліції України.

У низці випадків, коли внаслідок вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, тварина гине, постає необхідність у пред'явленні для впізнання її трупа власнику. Проведення такої слідчої дії нерідко проводять на початковому етапі розслідування, але після того, як власник дасть показання та вкаже, за якими конкретними ознаками він може впізнати свою тварину, тобто індивідуальні ознаки, такі як: нетипова масть тварини, анатомічні особливості, вроджені чи набуті патології, наявність шрамів чи слідів від перенесених травм тощо.

КПК України не регламентує процедуру пред'явлення тварини для впізнання, тому процес такого впізнання здійснюють з дотриманням тих самих криміналістичних умов, що враховують під час пред'явлення для впізнання речей. Проте особливості пред'явлення для впізнання тварин зумовлені характером об'єкта впізнання та метою, з якою його проводять, саме тому за результатами дослідження запропоновано внести відповідні зміни до КПК України, доповнивши його ст. 229-1 «Пред'явлення тварин для впізнання», визначивши порядок його проведення з огляду на всі особливості.

Ще однією слідчою (розшуковою) дією, яка в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами має низку особливостей, є слідчий експеримент. У процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами таку слідчу (розшукову) дію, як слідчий експеримент, проводять зрідка. Зумовлене це, по-перше, складною організацією його проведення; по-друге, необхідністю затрат часу й ресурсів, які слідчий вважає недоцільним у цій ситуації; по-третє, відсутністю організаційних і тактичних рекомендацій щодо його проведення. Вважаємо несправедливим недооцінення необхідності проведення слідчого експерименту в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами.

Розглядувану слідчу (розшукову) дію можуть проводити в разі виникнення таких слідчих ситуацій: коли особа стверджує, що вчинила діяння з метою самооборони; вчинення кримінального правопорушення групою осіб; наявність суттєвих розбіжностей у показаннях особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і наявними в матеріалах кримінального провадження відомостями; вчинення жорстокого поводження з тваринами стосовно декількох тварин за стислий проміжок часу.

З огляду на зазначені слідчі ситуації розслідування жорстокого поводження з тваринами, метою проведення слідчого експерименту є: 1) перевірка можливості існування певних фактів – дослідження утворення слідів за наявності конкретних

умов; 2) перевірки показань на місці події; 3) встановлення та усунення суперечностей у показаннях потерпілих, підозрюваних, свідків; 4) дослідження можливості вчинення певної дії за визначений проміжок часу.

У процесі проведення слідчого експерименту проводять експериментальні дослідження. Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами такі експерименти можуть проводити як безпосередньо з підозрюваним, так і без його участі, шляхом підбору аналогів.

Питання можливості використання тварин у процесі здійснення слідчого експерименту в криміналістичній літературі не розглядали. З огляду на специфіку предмета злочинного посягання, передбаченого ст. 299 КК України, та об'єктивну неможливість залучення до проведення слідчого експерименту тварин, доцільним у цій ситуації буде моделювання події кримінального правопорушення з використанням заздалегідь виготовлених макетів, комп'ютерного моделювання, спеціально надресированих тварин.

У ситуації, коли в показаннях підозрюваного стосовно конкретних обставин вчинення жорстокого поводження з тваринами й даних, отриманих під час проведення перевірки показань на місці, виявляють суттєві розбіжності, а в діях підозрюваного спостерігається приховування чи перекручування інформації, або коли показання підозрюваного не збігаються з наявною слідовою картиною, слідчий може застосувати прийом раптовості.

Наприклад, під час перевірки показань на місці слідчий може повідомити учаснику цієї слідчої (розшукової) дії про обставини, які він вважав невідомими слідству та які свідчать про явну причетність особи до вчиненого нею кримінального правопорушення, що тим самим може спонукати його до подальшого викриття правдивої інформації.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, вчиненого групою осіб, важливим тактичним прийомом є проведення слідчого експерименту окремо з кожною особою. Однак слід ураховувати, що проведення експериментальних дій за участю кількох підозрюваних одночасно є неприпустимим, оскільки тягне за собою можливість узгодження ними своїх позицій та дій. Крім того, пояснення одного учасника експерименту матимуть навідний характер стосовно інших.

Отже, проведення слідчого експерименту в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами потребує значних затрат часу й ресурсів, проте дає змогу з'ясувати важливі обставини кримінального провадження.

Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами на всіх його етапах потребує постійного вдосконалення наявних криміналістичних прийомів, методів і засобів. Також слідчому під час проведення слідчих (розшукових) дій та вибору криміналістичних методів і прийомів необхідно враховувати специфіку кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України.

ВИСНОВКИ

У методичних рекомендаціях запропоновано теоретично обґрунтований і практично апробований алгоритм розслідування жорстокого поводження з тваринами. За результатами дослідження сформульовано такі висновки.

Криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами є типовою інформаційною моделлю кримінального правопорушення і складається з таких основних елементів: предмет посягання; спосіб готування, вчинення та приховування кримінального правопорушення; слідова картина; обстановка вчинення кримінального правопорушення; особа, яка вчинила кримінальне правопорушення; особа потерпілого.

Предметом протиправного посягання в більшості випадків є домашні тварини.

Способи вчинення жорстокого поводження з тваринами класифікуються залежно від знарядь, які було використано під час вчинення кримінального правопорушення. На підставі аналізу судової практики виокремлено такі способи вчинення жорстокого поводження з тваринами: механічні, хімічні, термічні та змішані. Механічні способи вчинення кримінального правопорушення поділяються на такі підвиди: удушення (за допомогою рук, петлі, підручних знарядь, утоплення чи закопування заживо), завдання ударів (руками, ногами, тупими чи колото-ріжучими предметами), застосування мисливської чи пневматичної зброї, скидання з висоти, переїзд автомобільним транспортом. За кваліфікацією дій особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, існують такі способи вчинення жорстокого поводження з тваринами: прості – разові, вчинення діяння з використання одного виду (групи) знарядь і щодо однієї тварини; кваліфіковані – систематичні, вчинені з використання різних засобів та знарядь, щодо декількох тварин.

Типовими знаряддями вчинення жорстокого поводження з тваринами є: тупі предмети; колото-ріжучі предмети; у низці випадків як знаряддя було використано дерево, асфальт, земля, підлога, стіни (кидали тварин на ці поверхні чи били об них тварину), зброя, токсичні лікарські препарати, мотузки, ремні, ланцюги, до яких прив'язані тварини.

Необхідність дослідження обстановки вчинення кримінального правопорушення та слідової картини під час розслідування жорстокого поводження з тваринами полягає в тому, що слідчому необхідно встановити зв'язок між вчиненим кримінальним правопорушенням, особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, обставинами, що передували вчиненню діяння та склалися на момент вчинення жорстокого поводження з тваринами, а також слідами, які було знайдено під час огляду місця події.

На підставі аналізу даних судової практики обстановку вчинення жорстокого поводження з тваринами охарактеризовано за такими підгрупами: 1) залежно від територіального розташування місця вчинення кримінального правопорушення: вчинення кримінального правопорушення в місті та сільській місцевості; 2) за місцем вчинення кримінального правопорушення: вчинене на відкритій місцевості (парки, двори, вулиці), вчинене на подвір'ї особи правопорушника чи інших осіб, вчинене в приміщенні (квартира, будинок,

сходовий майданчик під'їзду, сарай); 3) за умовами вчинення кримінального правопорушення: раптовий умисел на вчинення жорстокого поводження з тваринами; заздалегідь сплановане кримінальне правопорушення.

Найпоширенішим видом слідової інформації є сліди тварини чи тваринного походження: труп тварини; частини трупа тварини; сліди лап (копит), зубів; крові, блювотних мас, мозкової речовини; шкура, сліди шерсті, вовни, пір'я.

Охарактеризовано особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, за такими критеріями: залежно від зв'язку «предмет посягання – особа, яка вчинила кримінальне правопорушення»: прямий зв'язок (власник тварини); непрямий зв'язок (тварина перебуває у власності осіб, які є близькими особами правопорушника); зв'язку немає (безпритульні тварини); характер жорстокого поводження з твариною: випадкові правопорушники (особи, які не мали прямого умислу на вчинення жорстокого поводження з тваринами); агресивні злочинці (особи, які систематично вчиняють жорстоке поводження з тваринами, з метою знущання з них). Сформовано типовий портрет особи, яка вчинила кримінальне правопорушення: чоловічої статі, має середню освіту, непрацевлаштований; уживає алкогольні напої та наркотичні засоби.

Потерпілими у вчиненні жорстокого поводження з тваринами є родичі, сусіди особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, родичі чи особи, які знайомі з підозрюваним.

Типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами є: затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення на місці жорстокого поводження з тваринами, наявні сліди події; виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, наявна інформація про особу ймовірного підозрюваного; виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, інформації про особу ймовірного підозрюваного немає, проте є очевидці; інформація про факти жорстокого поводження з тваринами надійшла від громадян чи громадських організацій; виявлено факт вчинення жорстокого поводження з тваринами у фото-, відеозаписах у мережі Інтернет. Кожна із вказаних слідчих ситуацій передбачає застосування відповідного алгоритму дій.

У процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчі взаємодіють з дільничними офіцерами поліції, працівниками оперативних підрозділів, Департаменту кіберполіції Національної поліції України. Вивчення емпіричних джерел засвідчило, що основними проблемними питаннями взаємодії під час кримінального провадження є такі: низький рівень співпраці між слідчими й працівниками оперативних підрозділів; недостатня ефективність реалізації комплексу оперативно-розшукових заходів, використання нових можливостей техніко-криміналістичного забезпечення; недостатня обізнаність працівників правоохоронних органів щодо специфіки розслідуваного кримінального правопорушення; відсутність взаємоузгодженого плану дій під час розслідування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій тощо.

Слідчий під час розслідування жорстокого поводження з тваринами взаємодіє з громадськими об'єднаннями та зоозахисними організаціями. Така

взаємодія в більшості випадків має непроцесуальний характер і полягає у: безпосередньому виявленні та припиненні ними кримінальних правопорушень; сприянні в розшуку й затриманні підозрюваного; повідомленні правоохоронним органам даних, які допомагають у розкритті кримінальних правопорушень; участі в підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій; з'ясуванні причин й умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень та організації профілактичних заходів з метою їх недопущення в майбутньому.

Встановлено, що під час розслідування жорстокого поводження з тваринами важливе значення мають спеціальні знання, які найчастіше використовують у таких формах: отримання консультацій, порад, рекомендацій без процесуального оформлення отриманої інформації; залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій; призначення та проведення судових експертиз. Залучають таких спеціалістів: інспектора-криміналіста, лікаря ветеринарної медицини, судово-ветеринарного експерта та ін.

Типовими експертизами під час розслідування жорстокого поводження з тваринами є: судово-ветеринарна, судово-психіатрична, судово-біологічна, трасологічна, імунологічна (крові, виділень, кісток тощо), судово-медична, експертиза холодної зброї, судово-балістична експертиза.

На початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами невідкладною слідчою (розшуковою) дією є огляд місця події. Під час проведення огляду місця події найчастіше виявляються такі джерела слідової інформації: труп тварини; частини трупа тварини; сліди лап (копит), зубів; крові, блювотних мас, мозкової речовини; шкуру, сліди шерсті, вовни, пір'я тощо.

Важливим є дотримання криміналістичних рекомендацій стосовно організації й тактики проведення огляду тварин, зокрема дотримання послідовності проведення огляду: голова тварини, шия, тулуб, передні та задні кінцівки, хвіст.

На початковому етапі розслідування під час проведення допиту потерпілого слідчому, крім інформації стосовно обставин вчинення жорстокого поводження з тваринами, необхідно з'ясувати такі дані: індивідуальні ознаки тварини, яка була піддана жорстокому поводженню; чи хворіла тварина, чи мала в минулому травми; з'ясувати, чи було заведено на тварину ветеринарно-санітарний паспорт, якщо так, то витребувати цей документ.

Подальший етап розслідування жорстокого поводження з тваринами полягає в проведенні низки слідчих (розшукових) дій, спрямованих на доказування вини підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, інших обставин кримінального провадження. Зокрема, згідно зі ст. 241 КПК України, проводять освідування підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення. Оглядаючи окремі ділянки тіла підозрюваної особи, слідчому необхідно зосередити увагу на пошуку слідів зубів, подряпин, крові, блювотних мас, шерсті тощо. У такому випадку постає питання стосовно необхідності залучення до проведення освідування відповідного спеціаліста, оскільки саме він може привернути увагу слідчого до окремих слідів.

Під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами об'єктами пошуку й місцями їх виявлення є: 1) сліди крові, блювотних мас, мозкової речовини – на меблях, диванах, підлозі, стінах, кухонних приладдях (у вигляді плям, патьоків крові); 2) сліди шерсті (волосся) – на килимах, диванах; 3) залишки їжі, яку вживала тварина, – у місці, де вона ймовірно перебувала (миски, килимки для тварин); 4) частини тіла тварини, шкура, кістки, внутрішні органи (у випадках вживання м'яса тварин чи використання його для годування інших тварин) – у холодильниках, морозильних камерах; 5) сліди від зубів, кігтів, лап тварини – на оббивці, спинках чи краю дивана, кутах меблів, підлозі, стінах, шпалерах.

Слідчий експеримент проводять у разі таких слідчих ситуацій: особа стверджує, що вчинила жорстоке поводження з тваринами з метою самооборони; вчинення кримінального правопорушення у співучасті з метою з'ясування ролі кожного співучасника; наявність суттєвих розбіжностей у показаннях особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і наявними в матеріалах кримінального провадження відомостями; вчинення жорстокого поводження стосовно декількох тварин за стислий проміжок часу тощо.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами важливо дотримуватися відповідної криміналістичної методики, що охоплює: криміналістичну характеристику кримінального правопорушення; типовий перелік обставин, що підлягають встановленню; типові слідчі ситуації під час розслідування жорстокого поводження з тваринами та напрями їх вирішення; взаємодію слідчого з правоохоронними органами й громадськими організаціями; особливості використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами; тактику проведення слідчих (розшукових) дій на початковому та наступному етапах розслідування жорстокого поводження з тваринами; профілактичну діяльність слідчого в кримінальних провадженнях цієї категорії;

Таким чином, дотримання вимог криміналістичної методики розслідування жорсткого поводження з тваринами є запорукою ефективності досудового розслідування і досягнення завдань кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александренко В. В. Поняття та способи жорстокого поводження з тваринами. *Юридична наука*. 2015. № 6. С. 116–120.
2. Благута Р. І., Кунтій А. І., Хитра А. Я. Взаємодія слідчого з іншими підрозділами під час досудового розслідування : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 204 с.
3. Бородин В. С. Роль ситуационных факторов в организации взаимодействия оперативных работников. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серия : Юридические науки. 2013. Т. 26 (65), № 1. С. 135–139.
4. Ващук О. П. Джерела отримання даних про особу злочинця на початковій стадії розслідування злочину. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16–17 трав. 2013 р.) : в 2 ч. / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ "ОЮА"; Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса, 2013. Т. 2. С. 525–527.
5. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / [редкол. : В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін.] ; НАПрН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. Т. 17. Кримінальне право. 1064 с.
6. Галаган В. І., Калачова О. М. Встановлення процесуального статусу окремих осіб, які беруть участь у досудовому провадженні : монографія. Луганськ : Резніков В. С., 2012. 212 с.
7. Головка І. А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 20 с.
8. Двойніков О. О. Кримінально-процесуальні особливості встановлення особи, яка вчинила злочин за допомогою Інтернет-сайту. *Актуальні питання розслідування кіберзлочинів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 груд. 2013 р.). Харків, 2013. С. 218–222.
9. Демідова В.В. Криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами: поняття та сутність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1 (90). С. 169-174.
10. Демідова В.В. Види та форми взаємодії слідчого з іншими підрозділами у процесі розслідування злочинів, пов'язаних із жорстоким поводженням з тваринами. *Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 жовтня 2018 р.). – Дніпро: ДДУВС, 2018. – С. 68-70.
11. Демідова В.В. Особливості планування досудового розслідування у справах про жорстоке поводження з тваринами. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2018 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2018. – С.406-409
12. Дрозд В. Г., Лук'янчиков Б. Є. Взаємодія слідчого з спеціалістом в процесі розслідування злочинів, пов'язаних з завданням тілесних ушкоджень.

Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ : зб. наук. пр. 2006. Вип. 32. С. 91–96.

13. Європейська конвенція про захист домашніх тварин : підписана в Страсбурзі, 13 листоп. 1987 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15 .

14. Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментів або в інших наукових цілях : підписана 18 берез. 1986 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_137

15. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посіб. [2-е вид., допов. і перероб.]. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.

16. Журавель В. А. Окремі методики в системі криміналістичних знань. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. Серія : Юридична. 2015. Вип. 1. С. 187–200.

17. Загородный І. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 242 с.

18. Зубченко Н. І. Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження : монографія / під наук. ред. Т. Р. Короткого. Одеса : Фенікс, 2016. 284 с.

19. Іваниця А. В. Порядок дій слідчого на початковому етапі розслідування вбивств через необережність. *Форум права*. 2012. № 3. С. 233–239. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12iavvhn.pdf>

20. Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 28 лип. 2017 р. № 650. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>

21. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

22. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

23. Карпенко В. В. Криміналістична характеристика заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 113–117.

24. Керевич О. В. Організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в діяльності щодо розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 400–404. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2012_4_59

25. Керик Л. І. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики доведення до самогубства. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 162–168.
26. Коваленко А. М. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (88). С. 182–191.
27. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 632 с.
28. Когутич І. І. Типові ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми дій слідчого. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. № 1. С. 233–247.
29. Конституція України : Закон України від 26 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv>
30. Кравчук В. В., Кравчук О. В., Туровець Ю. М. Застосування судово-ветеринарної експертизи під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (24). С. 109–114.
31. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ : Право, 2020. 752 с.
32. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. [5-те вид., переробл. і допов.]. Харків : Право, 2015. 680 с.
33. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
34. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : ЦУЛ, 2013. 544 с.
35. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
36. Кулик С. Г. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти моральності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2016. 22 с.
37. Омельчук Л. В., Бичок Т. П. Актуальні проблеми призначення судової експертизи. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук, професора Ніни Іванівни Клименко (м. Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ–Маріуполь, 2018. С. 244–245.
38. Омельчук Л. В., Цимбал П. В., Цимбал Т. Я. Розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками: сучасний стан, проблеми та напрями удосконалення : монографія. Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2015. 234 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 43).

39. Орлов Ю. Ю., Чернявський С. С. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 12–24.
40. Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>.
41. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи : затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08 трав. 2018 р. № 865. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18>
42. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25 черв. 1992 р. № 2498-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12>
43. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03 листоп. 2015 р. № 1339. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>.
44. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21 лют. 2006 р. № 3447-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>
45. Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 09 груд. 2015 р. № 1445-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445-17#Text>
46. Про Національну поліцію України : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
47. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
48. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
49. Пясковський В. В. Процесуальні форми взаємодії слідчих з іншими співробітниками правоохоронних органів під час розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 249–260.
50. Пясковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики умисного вбивства дитини батьками, родичами або особами, на яких покладено обов'язки з її виховання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 69–53.
51. Синовська Т. І. Міжнародне та національне законодавство у сфері захисту тварин від жорстокого поводження. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. № 1. С. 257–262.

52. Синоверська Т. І. Міжнародний досвід розслідування жорстокого поводження з тваринами та напрями його запровадження у вітчизняну практику. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. № 1. С. 222–228.
53. Синоверська Т. І. Особливості тактики огляду веб-сторінки під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 225–228.
54. Синоверська Т.І. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Юридична психологія: наук. журн.* Київ.: Нац. акад. внутр. справ. №2. 2020. С. 139-164.
55. Синоверська Т. І. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ, 2019. С. 325–328.
56. Синоверська Т. Форми використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6\3. Р. 47–53.
57. Синоверська Т.І. The initial stage of the investigation of animal cruelty. *Jurnalul Juridic National: teorie si practica*. 2020. Вип. № 5 (45). С. 99-104. (Республіка Молдова).
58. Хижняк Є. С. Ідентифікація особистості злочинця за віртуальними слідами в мережі інтернет. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 217–221.
59. Чаплинська Ю. А. Особливості організаційно-тактичних заходів до проведення слідчого огляду. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : Юридичні науки : зб. наук. пр. 2012. № 4, ч. 1. С. 235–241.
60. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ., 2006. 416 с.
61. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія. Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.
62. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: теоретичний та емпіричний рівні дослідження. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права* : матеріали VII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 11 листоп. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Черней, М. В. Костицький, С. Д. Гусарєв та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. С. 453–456.
63. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 245 с.
64. Чорноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : монографія. Київ : Скіф, 2012. 448 с.

Навчальне видання

ЧОРНОУС Юлія Миколаївна,
СИНОВЕРСЬКА Тетяна Іванівна

РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

Методичні рекомендації